

A VÁROSOK ÉS AZOK POLGÁRSÁGA

CZIKKSOROZAT.

MEGJELENT
A „SZABADKAI KÖZLÖNY XV. ÉVFOLYAMÁBA”.

ÍRTA:
JÁNOS JÁNOS.

SZABADKA,
KIADTA SCHLESINGER SÁNDOR.
1890.

I.

Bevezető levél a szerkesztőhöz

Régebbi szíves felszólítása folytán, ígéretemnek eleget akarok tenni, a midőn jelen cikkeimet becses lapja számára beküldöm. Legyen azonban megengedve álláspontom jellemzéséül egy néhány bevezető szót elmondani.

Oly sok bel- és külföldi nagy házilapokban megjelentek már számos cikkeim, hogy jogosítva érezhetem magamat hazai, vidéki lapjainkban is egynémely kérdésről elmondani véleményemet.

sítettem a hírlapirodalomban, a politika terén. Megtettem. Mert olly férfiak intenciójában jártam el, mint pl. többek közt Deák Ferencz volt, kinek sajátkezűleg írt és ezt jellemző levelei jelenleg is kezeim közt vannak. Azonban úgy akkor, vala-

mint későbbben is az a nézetem volt, hogy kevésbé kell foglalkoznunk politikai, mint inkább közgazdasági kérdések tanulmányozásával és hogy államunkban első sorban kell a közgazdasági politika inaugurálására törekedni.

A hol tehát erre nézve alkalom nyílik, én, cz elvnek hódolva, az oly irányú kérdésekhez igazi szeretettel hozzá szólok. Jelen esetben is ezen a téren akarok maradni, s azt hiszem, hogy jogosultságom erre nézve senki által meg nem támadt. E jogosultsága nem vonatik kétségbe annak, a ki a polgári középosztály nagy jelentőségét már évekkel ezelőtt, mint első úttörő hazánkban felszínre hozta és hangoztatta; mint annak, a ki a nemzetgazdasági ügyeket akarja objective pertraktálni; a ki nem múltékony pártállásra helyezkedik, hanem a ki a természet örökké állandó és megdönthetlen törvényeinek igazsága alapián állva, a világegyetemet egészben és a természeti erőket különösen uralni hivatott nagy óriási család fontosságát tárgyalni és hivatását kiemelni óhajtja, kivált azok előtt, a kiknek kötelességük a világ koncertumában mint kiváló és döntő tényezőknek szerepelni. Ama óriási családot, mely már a legközelebbi szá-

zadban a humanismus vezérsillaga alatt az uralom trónjára fog lépni, közönséges nyelven polgárságnak nevezik.

Ilyen alapból kiindulva, magától érhető dolog, hogy közgazdasági cikksorozatunk szerkesztésénél semmiféle városi párt mellett, vagy ellen nem akarhatunk állást foglalni, és hogy akármely város és akármely városi párt nyilvános orgánumaiban szívesen közöljük közgazdasági értekezéseinket, ha arra felszólítottunk.

Tisztában lévén ekképen magával az alap állásponttal, általánoságban jelezni óhajtjuk, hogy cikkeink folyamán a városok és a városi elem nagy fontosságáról az állam életben, írva, első sorban futó pillantást fogunk vetni a múltra, másod-sorban pedig részletezni akarjuk a jelenlegi állapotokat és végül megkísérlünk kilátást nyújtani a jövő teendőkre és alakulásokra.

Midőn így a városokról és azok polgáraitól, valamint cz utóbbiak jelentőségéről és nagy hivatásáról, mely reájuk vár, írni fogunk, korántsem akarunk evvel eksklusiv társadalmi osztályok megteremtésére hatni és korántsem akarunk társadalmi ellentéteket előidézni, hanem igyekezetünket azok szétosztására fordítjuk.

A polgárság álláspontjára helyezkedve, a polgári elemet kell minden esetre a társadalom központjául elismernünk, mely hivatva van egy részről a pórnépet, utánzata méltó erkölcsök és a pozitív, helyes közgazdasági működés által magához, mint nemesebb testhez vonzani, a társadalom és az állam számára hasznos elemmé felnevelni, őt a földporából kiemelve, valóságos emberré és munkatársává tenni és így a világot rázkódtató sociális kérdés helyes megoldására közreműködni; — másrészt pedig a polgári elem, épen központi állásánál fogva, hivatva van oda hatni, hogy az arisztokráciának hely biztosítassék a vezérletben ama nagy feladatok megoldásánál, melyeket a polgári elem predesztinálva van keresztül vinni a legközelebbi jövőben.

Ha valahol a világon az arisztokrácia a figyelmet vindikálhatja magának a polgári elemektől, akkor bizonyára a magyar arisztokrácia az, mely a magyar polgárságtól joggal megkövetelheti, hogy úgy az ország ügyének vezetésében, valamint a társadalom átalakulása nagy processusában tevékeny részt vehessen; mert a magyar fő és középnemesség volt az a tényező, mely — eltekintve a fejletlen

kor egygyes zsarnokságaitól és fattyú kinövéseitől – hazánknak nemcsak állami-ságát, hanem egyáltalán a létezetőségét is megmentette és biztosította.

Észszerűleg tehát a magyar társadalom jövendőbeli, alakulása nem is kívánatos, nézetünk szerint, másképen mint úgy, hogy a polgári elem igazán és őszintén óhajtsa, a nemzet érdekeit felfogó nemesség tevékeny közreműködését.

Meg vagyunk róla győződve, hogy a véleményünkkel a józan gondolkozású és' előrelátó polgárság nézetét fejezzük ki és hogy a polgárság meg fog ragadni minden alkalmat e nézet érvényre juttatására.

A dolgok illetén állásánál egyedül a nemességtől fog függni, váljon a kellő időben és helyes irányban fogja-e magát akarni érvényesíteni. Mert az is bizonyos, hogy a polgári elem nagy processusa, mely az egész világegyetemen már is dokumentálja magát, véghez fog menni Magyarországon is, akár a nemesség közreműködésével, akár a nélkül, – de bizonyára véghez fog menni. Mi azt óhajtjuk, hogy nemességünk első sorban álljon e nemzeti munkánál és mi készségessen fogjuk őt itt üdvözölni.

Távolról sem akarnánk azt a látványt szemlélni, hogy a felvergődő polgári hullámok – keletkezzenek azok bármily forrásokból, – bántanak hazánk ama tényezőjét, melynek valamennyien hálával tartozunk; s legkevésbé akarhatjuk pedig azt, hogy e tényezőt, mely hivatva van nagy feladatok megoldására, elnívelálja az új kor alakulása.

Azonban szoros feladatunk nem lehet e kérdés taglalásába bocsátkozni e helyütt és futó megérintését csak álláspontunk jelzésére tartottuk szükségesnek. De fő és kiváló feladatunk marad: a városok s az ezeket alkotó polgárság ügyeinek jellemzése, megengedhető tekintettel ama város közgazdasági és nemzeti viszonyaira, melynek e lap is egyik közlönye.

II.

A városok keletkezése.

Hazánk városainak alapítását némelyek a romaiaknak tulajdonítják. Cz állítás azonban pusztán a fejlődésre vonatkoznak, mert maguk a római írók is beismerik, hogy Pannoniában és Dákiában nagyon nehéz volt bevenni a városokat, (tehát létező városokat) a hol a romaiak megtelepültek. S így bátran állíthatjuk, hogy Magyarország városait a pannonok és dákok alapították, amennyiben bizonyos helyeken, a hol erődítményeket állítottak fel, egyúttal lakó házakat is emeltek.

Kétségtelen azonban, hogy városaink csak a romaiak uralma alatt fejlődtek arra a fokra, hogy „város” névvel lehetett azokat megjelölni Némi civilizációt kellett következésképen a romaiaknak találni a régi Pannoniában, mert különben itt le nem telepedtek volna. Tudva lévő dolog

í, i., hogy a rómaiak csak ott telepedtek le, a hol bizonyos műveltségi és értelmi lakosságot találtak. De bizonyos az is, hogy városaink csak a rómaiak alatt emelkedtek a civilizáció oly nagy fokára, minő talán az újkor elején sem volt fel-lelhető Európa legnagyobb részében. S úgy látszik, hogy a római hódítók a pannóniai városokra fektettek legnagyobb súlyt, mert ezek fejlődtek leginkább a római korban. Az északi vidékekről Rómába és Görögországba vezető kereskedelmi út e vidékeken vonult keresztül, mi által a nagyobb forgalom és a műveltség tűzhelyeivel való nagyobb összeköttetés áldásaiban részesültek; mint művelt nép telepei barbárok között, szükségképen virágzásra szítottak a földművelés és ipar terén, de különösen éltető elemök volt ama szabad alkotmány, melyet Róma minden gyarmatosának adott.¹⁾

A városok szabadsága és önálló volta, idézé elő, hogy a pannóniai városok oly jólétre tettek szert, mely lehetővé tette nekük nemcsak kényelmükről gondoskodni, hanem a közcélokra is nagy gondot fordítani. Cz állítást bizonyítja az a tény is, hogy az akkori városaink nagyobb szerűbb

*) Szalay József: „Városaink”.

építkezéseket és közérdekű intézményeket hoztak létre, mint ama városok, melyek későbbben helyükön újra emelkedtek. Sőt bátran állíthatjuk, hogy a helyükön most is fenálló városok, jelenleg sem bírnak oly kényelmes berendezéssel – nem is szólva a közérdekű dolgokról – mint aminőkkel bírtak városaink a rómaiak alatt. Hogy többet ne is említsünk, csak azt kérdezzük, melyik városunk dicsekedhetik jelenleg oly nagyszerű fürdőekkel, koloszális színpárral, pompás díszkertekkel, pótolatlan vízvezetékekkel, mint aminőkkel bőven rendelkeztek pannóniai városaink a római korban? Bizonyára akármelyik jelenlegi városunk méltán irigyelheti e berendezéseket, melyeket a hajdani városok, széleskörű autonómiájuknak köszönhetnek. A rómaiakról tudjuk, hogy Bómában császáraik kegyetlen uralmat gyakoroltak központi ügyeiknél, de a municipiumok minden belügyeikben tökéletesen önállóak voltak. A municipiumok szabadságát azért hagyták meg, mert így azok anyagi felvirágzását és jólétük biztosítását érthették el, mi az egésznek is nagy előnyére vált. A mai városok megnyirbált és csúfságra ideállított ú g y n e v e z e t t autonómiával árnyékát sem képezik ama szabadságnak,

nelyet belső ügyeik intézésében a pannóniai városok a rómaiak korában élveztek. Görög-, Olasz- és Németország felvirágzásukat és jólétüket, sőt a szabadságot, az alkotmányt és magát az államiságot is csak a szabad fejlődésű városoknak köszönik, melyek a kereszténység és a klasszikus ó-kor, kivált a római jog, befolyása alatt, — iparuk, kereskedelmük és műveltségük által felvirágoztak és jólétük folytán bizonyos önállóságra tettek szert. A polgárság körében meggyökeredzett egyenlőségi eszme oly szabadsághoz és hatalomhoz vezetett, hogy pl. a németeknél a XIV. században a városok oly demokratikus alkotmánnyal bírtak, mely feléit az önkormányzattal; melynek eredményeként látjuk, hogy dacára az ököljognak, százanként keletkeztek a legszabadabb és a leggazdagabb német városok, melyek oly kereskedelmi és tengeri nagyságra és hatalomra tettek szert, hogy mai nap is méltán megirigyelhetjük. Ily német városok erőt kölcsönözhetnek magának az államnak is. Lehet bátran állítani, hogy a városok szabadsága és önkormányzata nélkül, az annyira dicsért és valóban mintaszerű angol alkotmány sem keletkezhetett volna.

És valamint a klaszikus római befolyás jótékonyan hatott a világ összes városainak fejlődésére, ép úgy a mi városaink is részesültek benne. A szabadság iránti érzés és az önkormányzat szelleme, mely a rómaiak intézkedéseiből és intézményeiből a városokra vonatkozólag keletkezett, biztosította pannóniai városainkban a birtok és a személy szabadságot és megvetette az alapját az önkormányzati municipiumok s egyúttal cz által megmentette államunkat a vég felbomlástól.

Valamint a németek, épen úgy mi is a római befolyásnak, mely városaink szabadságára kihatott, köszönhetjük azt, hogy hazánkat sem az orosz despotismus, sem pedig a lengyel anarchia el nem nyelte. A római városi és községi alkotmány, mely nemcsak olasz, hanem francia, angol, spanyol és német országban meghonosult, következésképen a rómaiak alatt hazánkra is kiterjesztett és elősegítette a városi, a polgári elem keletkezését a szabad és szilárd közösség (respublika) eszméje mellett.

Későbbi időkben helységeink városokká való átalakulása Szt. István király korában vette kezdetét ugyan, hanem már a X. században a magyarországi városféle

helyek száma a Volga melléki bolgárok bevándorlása által tetemesen gyarapodott. Szt. István idejében, – aki az olaszoknak művészetük miatt nagy barátjuk és pártolójuk volt, – a telepítések olaszokkal eszközöltettek; a mintát a városi berendezésre és életre az olaszországi városok szolgáltatták. Hanem a bölcs király az olaszokat nem telepíté valamely pusztá helyen, hanem magyar helységekbe a célból, hogy a nemzetet nemesítsék és hogy tőlük az ipar és művészet mesteriségét elsajátítsák.

Városaink azonban a XII század végéig mindig még a műveltség igen alacsony fokán állottak. Csak a XIII. század végén lehet, tapasztalni, hogy voltak hazánkban városok, melyek összetartozásuknak élénk tudatában voltak és a nemzetnek tekintélyes részét képezték, – szóval városi rendet alkottak. A régi várrendszer pusztulása volt az indító ok arra nézve, hogy IV. Béla király belássa, hogy ha a várrendszer feladása folytán a várjobbágyok helyébe a nemesség lép. hogy akkor nem lesz senki, aki ezeket ellensúlyozza. A városokat kellett tehát ezek ellenében felhasználni s azért is a városok oly annyira favorizáltattak: királyaink által, hogy

már a XIII. században egy valóságos városi renddé megalakulhattak.

Cz a cél nem vallatott be ugyan soha és az adott királyi privilégiumokban hangoztatni szokott ipar és kereskedelem felvirágoztatása, (noha tagadhatatlan, hogy a városok fejlesztésével az ipar különös fontosságot nyert), és ama szívszorogató biztatás, hogy a király örül a nép szaporodásának s ezt akarja a városoknak osztogatott szabadsággal előmozdítani, semmiféle reális alappal nem bírtak és igen alárendelt dolgok voltak. A valódi cél az volt, hogy a városok s azok polgársága fenálljon mint külön testület, melyet szükség esetén a nemesség ellen fel lehessen használni.

A történelem lapjai bizonyítják e tétel igazságát; sőt tovább megyünk s azt állítjuk, hogy ama ellenszenv, mely a nemesség és a polgárság közt fenállott és a mai napig is bizonyos mértékben fentartotta magát, arra vezethető vissza, hogy a városok sokszor a nemesség ellen felhasználtattak. – A királyok, királynék, hercegek, – kik közül Kálmán szerepel mint valóságos város alapító, – de sőt még a püspökök, szerzetesek és főurak alapítottak városokat, vagy kiváltságokkal látták azokat el ugyan e célból.

Végül megemlítjük még. hogy a magyar városok alakítása, mint azt többen terjesztik, a mongolok inváziójánál történt volna, mindenesetre téves; mert magyar királyi városok már a tatárjárás előtt fenállottak; így Székes-Fehérvár, Pest, Esztergom, Verőcze, Nagyszombat, Zólyom, SelmeCiá, Dézs stb., sőt közülök több élvezte a városi szabadságokat a tatárjárás előtt, mint pl. Nyitra. *) Legfeljebb azt lehet elismerni, hogy a tatárjárás után a városok kiváltság levelei megújították, melyek dulakodások és háborúk alkalmával elpusztultak.

¹⁾ L. Fejér: Codex Diplomatiae; Wenczel i. m.

III.

Régi városaink jogai.

A legelső városalkotók a görögök voltak s Athén még Lykorgia vitatkoztak soká és hevesen régibb fennállásuk ideje felett.

A történelem lapjai szerint a legrégibb városok csak a XI. századba nyúlnak ugyan, hanem annyi bizonyos, hogy a XIII. században a városok és a városi élet egész Európában már” tökéletesen kifejlettek voltak; és hogy a hatalmas városi életnek az alapját a községi rendszer képezte.

Positiv jellemvonás, mely az, e korbéli társadalmi életben nyilvánul az, hogy a városok kereskedelmük és iparuk segítségével buján felvirágoztak, s vagyonosságuk által politikai jelentőséget is nyertek, oly annyira, hogy helyenként valóságos közhatalomra emelkedtek, mint pl. Velence, Genua, melyek önálló köztársaságok lettek

s a melyektől még a Hatalmas királyok is rettegetek; vagy pedig a német Hanza, a flandriai és németalföldi tengeri városok, melyek szintén önálló hatalmat gyakoroltak.

Sok esetben a városok oly erős szövetségbe léptek, hogy a királyok és az uralkodó hercegek is kénytelenek voltak katonai hatalommal ellenük küzdeni.

De különösen kitűntek a városok műveltség dolgában, mert mindenütt a városok voltak a legbiztosabb mérlegei az ország művelődésének. A városok külseje nyíltan hirdette a nemzet ízlését és műipara fokát; belső életök mutatja a tudományok és művészetek állapotát; nagyságuk és népességük hirdeti az ország erejét; és a városok nem csak tükrei, hanem első rangú és hatalmas eszközei is voltak a nép műveltségének és hatalmának.

Előbbi cikkünk folytatásaként ki kell emelnünk azt a körülményt, hogy magyarországi városaink is cz időben hasonló szerepet látszottak. Tisztán és határozottan lehet kivenni, hogy Magyarországnak már adatár és mongolok pusztító hadjárataik előtt voltak kifejlett szervezetű és virágzó városai.

Így 1241-ben, midőn Béla király Budán tanakodott az ország egyházi és világi

*) Szalay József: „Városaink.”

uraival, megérkezett a rémítő hír: „jön a tatár!” De a király alig hogy helyet foglalt Pest városában, a tatár azt már körül fogta és a király kénytelen volt, csekély lévén fegyveres ereje, a város falai mögé vonulni.¹⁾ Márczius 17-én Ugrin, kalocsai érsek, meg is verte a tatárokat, mire ezek dühben Vácra rohantak, ott a lakosságot leölték, a templomot felgyújtották, a várost kirabolták és porrá égették.

A virágzó magyar városok romba dőltek a tatárok pusztító keze alatt, és midőn Béla király az országot újra alapítani volt kénytelen, nemcsak hogy idegen bevándorlóknak mindenféle kedvezményeket tett, hanem számos városnak, (tehát létező és csak elpusztított városnak) kiváltságokat adományozott. Számos királyi város cz időben nyerte szabadságait, vagy azok gyarapodását.²⁾

Városaink a tatár és mongol pusztító háborúk idején nagy szívósággal védekeztek s nem egyszer elűzték az ellenséget, miről számos példa található a történelemben. Hogy mily erélylyel védte polgárságunk városait, annak, többek közt

¹ Horváth Mihály: Magyarom, tört. II. 19.

²) Endlicher. Libertas hospitum. de novo monte Pestiensi.

legeklatánsabb példáját szolgáltatta későbbben Fehérvár Szulejman harmadik hadjárata alkalmával (1543), midőn a polgárság – s ezek közt a nők is vitézül harcoltak – több ízben a rohamot visszaverték. Csak egy napon mintegy ötszáz polgár esett el vezérükkel, Varkócz Györgygyei együtt, és a város bevétele után a küzdő polgárok, mert megadni magukat vonakodtak, mind lefejeztettek.¹⁾ Ugyancsak Szulejman hadjáratánál (1532.) pusztán egy huzamban, nemcsak 17 vár. hanem, ugyanannyi város kulcsait is látta lábainál.

A városok befolyása az ország ügyeire már a XIII. század elején érvényesült. Így 1308 nov. 17-ikén királyválasztógyűlésre is, egyházi és világi urak mellett a nemeseknek és polgároknak roppant sokasága gyűlt össze Pest városában.²⁾ Anonymus is több ízben kiemeli a magyar városok jelentőségét; többek közt Szabolcsot említi, mely szt. László korában oly tekintélyes volt, hogy – mint azt e király első törvényvégzeménye mondja, – anno Incarnationis Domini 1092, XIII. kalendas Juni in civitate Szabolcs sancta

¹⁾ Verancsies: Magyaror. tört. eml. II.

²⁾ Horváth Mihály. Magyarorsz. tört. II. 165.

synodus habita est.” (Az úr 1092. éve után május hó 18-án Szabolcs városában tartatott szent synodus.) Hasonlót beszél el Anonymus Csongrádról, Barsról, sőt magáról Pécsről is, melyet a Volga partjáról ide telepedett bolgárok alapítottak.¹⁾

Amióta csak megalakultak a magyar városok, azok törzslakosai mindig szabad-egyének voltak, kik kezdettől fogva minden erre vonatkozó okmányban „civis”-eknek, „civilis”-eknek, vagy „burgensis” –eknek nevezettek. A városi szabadság annyira kifejlődött, hogy a városokban semmiféle szolgaság helyet nem foglalt és a polgárok által el nem türetett.

A szabadság önérzetének a jelét Szabadka város polgárai is számtalan esetben tanúsították, mert cz a város is azok közé tartozik, melynek alapítási ideje a XIII. század közepe tájára esik. Minden iel azonban arra mutat, hogy Szabadka IV. Béla király alatt a tatárpusztítási évek után keletkezett, s akkor szabad királyi jobbágyokkal betelepítettett.²⁾

A magyar városok ügye nagy lendületet nyert Zsigmond király alatt, ki rendkí-

¹⁾ Wenzel Gusztáv: Magyaror. városai e. m.

²⁾ L. Iványi István: Szabadka története c. igen szorgalmasan összeállított művét.

vüli fontosságot tulajdonított a városoknak. Ő 1405 április hó 15-re országgyűlést hívott egybe Budára, melyre már a városok követei is meghivattak s ezen az országgyűlésen oly törvénykönyv alkotott, mely majdnem kizárólag a városok rendi állásának és hatóságának szabályozásával foglalkozik s azért néhány pontját ide iktatjuk. Többek közt elrendelt, 1) hogy a városok bírái és tanácsai ezentúl hasonló polgári s büntető hatósággal bírjanak, minővel a nádor, a zászlós-urak s főispánok bírnak a közönséges gyűléseken, s némely kiváltságos nemesek a király különös kegyéből az úri székeken (V. cz.). 2) Minden pörös esetben, mely valamely város kebelében, akár annak polgárai, akár mások közt felmerül, első bíróságilag ugyanazon város bírója s esküdtjei ítéljenek (VIII. cz.) 3) Ha a felek ezeknek ítéletével meg nem elégednek a lebfőbezést vagy ama város elébe vigyék, melynek szabadságaiban osztozott saját városuk, vagy a királyi főtámokmester, s innen, ha szükséges a király elébe (IV. és XII. cz) 4) A pápai jegyzők világi ügyekben ezentúl semmi hatósággal ne bírjanak (III. cz.) 5) ítélet előtt polgári ügyben, valamint nemest, úgy polgárt sem szabad

1) Szalay József: „Városaink”

elfogni (VII. cz.) 6) A városok minden lakosa egyaránt osztozzék a terhekben; s ha a király vagy utódai közülök valakinek kiváltságot adnak, ennek adóját a kir. kincstár viselje (X. cz.) 7) A kamarai nyereség című közadón kívül évenként minden város annyit köteles űzetni a királynak, amennyi szabadság levelében megvan határozva. E fölött köteles a város a királynak s királynénak, midőn nálok megszállnak, egy ebédet és vacsorát kiszolgáltatni (XIII. cz.).¹⁾

Ez új jogok valóban igen fontosak a városokra nézve, s maga a király is olyanoknak tekintette, mert azokat nemcsak az országgyűlésen jelenlevő, nagykövetek által képviselt rendek által elfogadtattá, hanem az összes nemesség által is a megyékben elfogadtatta és megerősítette.

Zsigmond király eme törvénykönyvéből láthatjuk, hogy ő célul tűzte ki magának: a városi polgárságnak nyomatékos országos renddé emelését. E célt azonban csak részben érthette el, mert a német eredetű városi polgárság, nemzeti érzék és alkotmányos intézmények iránti ro-

*) Zsigmond 11-dik törvénykönyve a Corpus Juris-ban.

konszenv hiányában, nem forrhatott össze a nemzettel, és a városok azontúl is a nemzettől külön álló testületek maradtak, s ennél fogva a nemzeti életben sem vergődhetek fel oly politikai jelentőségre, minő azokat megillette volna, s minőre minden más országban fel is jutottak, hol azok a nemzeti nagy testtel egyenlőbb elemekből állottak, vagy avval időfolytával egybeolvadtak.

Az a hatalmas szellem, mely az európai városokat három századon keresztül lelkesítette és fentartotta, valóban rendkívülileg fontosnak bizonyodott; azonban a XVI. században eme hatályából nemcsak hazánkban, hanem egész Európában ki volt vetköztetve.

A XIII. század második felétől egészen a XV. század végéig lefolyt idő volt egész Európában a városi életnek virágzó kora. A városok ekkor bekövetkezett emelkedésének alapját a városi szabadság képezte, melynek kipusztítása az említett korszak végét jelzi, és a városok sorsára nézve, új hátrányos fordulatot vont maga után. A XV. század végén úgyszólván egész Európában az addig, a középkor szelleméhez képest, virágzásban volt városi élet oly forduló ponthoz jutott, mely po-

¹) Szalay Józset: „Városaink.”

litikai és társadalmi alakulásoknak keletkezését jelzi, és melynek folytán a városok jelentőségében és jogi állásuk szervezésében nevezetes változás, s elvégre teljes átalakulás és hanyatlás következett be

Bekövetkezett nálunk is a városokra nézve ama szomorú korszak, melyben az arisztokráciától a többi néposztályok irányában alkotott szűkkeblű törvények a legvérengzőbb lázadásokat szükték; míg elvégre az iszonyú francia forradalom Magyarországon űs a polgári jogokat békés után érvényre juttatta.

Városaink a jelzett korszakban azért sem prosperálhattak, mert e korbeli törvényhozásunk negatív álláspontra lépven, egyebet nem tett, minthogy irányukba csak tilalmakat mondott ki. Így a pozsonyi országgyűlés 1546. 33. t.-cz , mely a „városokat külső javak tovább szerzésétől eltiltotta: az 1546. 41, 1608. 13. 1609. 44, 1635. 21, 1647. 78 és 79, 1655. 34, 1659. 46 stb. törvénycikkek, melyek a szab. kir. városokra nézve folyton új tilalmakat tartalmaznak.

Hozzájárult még ehhez az is, hogy a mindenkori kormány súlyos nyomást gyakorolt a városokra oly mértékben, hogy azok szabadságuktól megfosztva, vak en-

gedelmességű eszközeivé lettek a kormányhatalomnak. Ilynemű szellemet elősegítette az is, hogy a városi polgárok mindig a nemzeti és alkotmányos érzelemben lanyhák voltak, s néhol azt még meg is tagadták s némi aprólékos kegyekért, lassankint minden jogaiktól megfosztani engedték magukat a helyett, – mint Horváth Mihály helyesen mondja, – hogy az ország többi rendével szorosán egyesülve, velők egy célra törekedni, nemzetiséget, alkotmányt, függetlenséget velők egyenlő hűséggel s buzgalommal védték és gyarapították volna.

József császár alatt (1786.) a szab. kir. városok állapota a régi volt; csak az 1786-ki decz. 21. kelt rendelet új igazgatási rendet léptet életbe, melynek lényegesebb pontjai a következők: a városok hatósága eltöröltetik, s azok mint a vármegyék részei, polgári tekintetben, a kir. biztos és alispán alatt állanak, s velők épen oly viszonyba lépnek, mint a megyei járások; az egyenes összeköttetés tehát a város és a helytartótanács közt megszűnik, s amaz ennek rendeleteit az alispán által veszi. A városi tanács, mint eddig volt, úgy ezután is intézkedő marad a város polgári gazdasági s törvénykezési ügyeiben, kivéve

¹⁾ Szalay József: „Városaink”

mégis a bűnvádi pereket. A főbírák, kiket a kir. biztos nevez ki, hivatalukat holtiglan viselik. Minden egyéb hivatalt a polgárok választás által töltenek be a kir. biztoá által! kijelölt egyénekből.

Későbbi időkben a városok baja különösen az volt, hogy noha képviseleti joggal bírtak, mindig nemesek által voltak képviselve, a kik végre is a polgárok érdekeit nem képviselték. E körülménynél fogva Pest, Pozsony, N.-Várad, Eperjes, Korpona, Temesvár, Zombor, Arad, Újvidék, Pécs éti több más királyi városok polgárai önmaguk vették kezükbe jogaik és érdekeik (védelmét és feliratot intéztek (1790) a királyhoz, melyben, utalva régi kiváltságleveleikre, kijelentették, hogy ama jog: követelhet küldeni az országgyűlésre nem megnyugtató a polgári rendre nézve, mert a királyi városok összesen véve csak annyiba! vétetnek, mint egy nemes ember. A csekély tekintélyű ily követek az országgyűlésen inkább csak a székek betöltésére szolgálnak, mintsem elég bátorsággal bírhatnának a polgári rend érdekeit hasonló nyomatékkal képviselni, mint a többi rendek képviselik a magokéit. Elmondja tovább e felirat szövege, hogy a városi követek azért nem tesznek indít-

ványt a polgári rend törvényszerű jogai helyreállítására, a minőket a polgárság minden osztályban élvez, mert a városi tanácsok nagy részben nemesekből, nem pedig, mint a dolog természete szerint, lenni kellene, polgárokból állanak. És mert a nevezett városok kebeléből kiküldött képviselők az ő érdekeiket nem képviselik, magához a királyhoz folyamodnak orvoslásért.

Az ily kérelem kapóra jött II. Leopold királynak. Hogy a túlságig hevesen védett kiváltságokért folytatott meddő harcnak vége vetessék, feladatai tűzte a polgári elem erősítését; s mind a hivatalokban, mind a törvényhozásban kiterjedtebb hathatósabb részvét biztosítása céljából, egy erőteljes harmadik rend alakítását. Mindjárt a kir. előadásokban az országgyűlésnek indítványozta, hogy az országgyűlésen a nem nemes osztály bővebben képviseltessék, és hogy a királyi városok közé több község is felvétessék és ülési, és szavazati joggal felruháztassék az országgyűlésen. A királyi városok szaporítása nagy vitát idézett elő az országgyűlésen. A válaszfelirati indítványban bennfoglaltatik az az indítvány, hogy mivel a kir. városok szaporítását a rendek elő-

¹⁾ Szalay József: „Városaink”

leges megkérdése nélkül a törvény ellenzi, a javaslatba hozott Temesvár, Szabadka, Pécs, Pozsega és Károlyváros ügye ne tárgyalassék; mit azonban az udvari párt el nem fogadott s így az országgyűlés kénytelen volt Temesvár, Szabadka, Pozsega és Károly városnak asz. kir. városok köré a felvételt végzésileg kimondani; Pécs ügyét pedig, mivel a káptalannal nem volt tisztában, mint előbbi földes urával, a jövő országgyűlésig függőben tartotta, és az új városoknak megadatott a jog, a törvényhozásban részt venni.

IV.

Régi városaink s polgárok jogai.

A régi városok községi szabadságának lényege, – mint Wenzel a városokról írt akadémiai értekezésében találóan, kiemeli – nem az volt, hogy csak a királynak, és pedig közvetlenül, voltak alávetve, hanem az, hogy önkormányzati joggal bírtak, és ama megszorításoktól mentek voltak, melyek sokféleképen más községeknek közéletét korlátozták, vagy talán ki is zárták. E szabadságot a városok többféle módon nyerhették. A legnevezetesebb volt a király privilégiuma, melynek folytán az illető község szabad királyi várossá lett. De egyházi és világi főurak birtokain is voltak városok; s itt a földes urak concessiói és a föld uraságával kötött szerződések útján nyertek egyes helységek városi szabadságot.

A Hunyadiak már nem fektettek oly

¹⁾ Szalay József: „Városaink”

nagy súlyt a városokra, mint az Anjou királyok és Zsigmond király: minnek folytán a XV. századnak közepe óta, nagyobb jelentőségre már nem emelkedtek. Azonban a már elfoglalt állást megtartották úgy ahogy; és Mátyás király is a megszerzett jogaikban és megállapított szabadságukban védelmezte és pártfogolta a hazai városokat. Nagy előnyére vált a városoknak Mátyás idejében az is, hogy ő iparosokat és művészeket hozott nagy számban az országba, kik mindanyian a városok kiváló részét és elemét képezték.

Mátyás királynak halála után (1490) nemcsak a város élet virágzása indult gyors hanyatlásnak, hanem a városok és ezek állása ellen a túlsúlyra emelkedett nemesség részéről formaszzerű reakció is támadt, mely városéletünk sülyedését sietette; s azt talán meg is semmisítette volna, ha a török veszedelem nem áll be, melynek a városok inkább voltak képesek sikerrel ellentállani, mint a nemesség, oly annyira, hogy a nemes urak is a város falai közt voltak kénytelenek sokszor menedéket keresni.

Ha városaink által az államban elfoglalt helyzetet szemügyre vesszük, azonnal látjuk, hogy már a XIII században azok

a város összes belügyeit egészen függetlenül intézték saját választott tisztviselői, a város által erre megállapított szabályok alapján.¹⁾ bár a bírót a király erősíté meg hivatalában s lia alkalmasnak nem találta, jogában állott másnak választását kívánni.²⁾ A városi bíró a király nevében és tekintélyével ítelt;³⁾ és pedig majd valamennyi bad városban, melyek az Anjouk korában „majores civitates”nek, – nagyobb szabadsága városoknak, – neveztettek; minden polgári és bűnvádi ügyben egyaránt a közigazgatás egyedül alatta állott s a királyi rendeletek közvetlenül hozzá intézettek.⁴⁾ Sőt még az egyházi főurak alatt álló városok is az autonómiának bizonyos mértékét [megtartották, és a felebbezés egyenesen a királyhoz meg volt engedve nekik.⁵⁾

Ugyan abban a korban, midőn Németországban II. Frigyes dörgedelmes rendeleteit bocsájtotta ki a városok szabadsága ellen, ugyanakkor nálunk teljes városi autonómia uralkodott. Városainkban

¹⁾ L. a szabadság okleveleket.

²⁾ Nagy-Szombat kiváltsága.

³⁾ Könnend privilégiuma.

⁴⁾ Kubinyi Ferencz; Magyar történelmi emlékek

⁵⁾ Endlicher m.

¹⁾ Szalay József: „Városaink”

akkor csak saját bírójok ítéltetett a polgárok felett, és oly polgár, ki egyenesen, a városi hatóság mellőzésével, a királynál vádolta be polgártársát „a törvényes és előtte ismeretes szabadság” megvetőjének tekintetett s a bíró ugyan megjelent a vádlott képviselőjeként, hanem a vádló köteles volt ezt költségei és fáradalmaiért kárpótolni, mert polgár sohasem volt köteles megjelenni a király előtt, hanem mindig bírója képviselte; mind az minden privilégiumban meg van írva, hogy „egyedül a bíró tartozik előttünk megjelenni.” Oly ügyekben pedig, amelyekben a bíró netalán nem lett volna képes dönteni, vagy nem akart volna ítéletet hozni, a városi polgároknak felelősségi hatóságuk maga a király volt és helyettesítésében a tárnok mester. De még ennél nagyobb szabadságuk abban rejlett, hogy a kiváltási levelek szerint „nem voltak a polgárok kötelesek a király által kinevezett bírót elfogadni,” hanem jogukban állott, bírót maguk közül szabadon választani, ki azonban tisztét az első év leforgása után, köteles volt letenni.¹⁾

Az országos ügyekben való befolyást számos példa bizonyítja; mi csak az 1291.

¹⁾ Fejér C. 1). IV.

hamburgi béke kötésnél jelenvolt városi követeink hosszú sorozatára hivatkozunk, mely körülmény minden esetre a magyar városi rendnek, az országos befolyását tünteti elő.

A magyar városok gazdag volta lehetővé tette, hogy a király és a város közti viszony okmányok által rendeztetett, mire különben is szükség volt, mert a városi polgárok bizalmatlanságának az volt oka nemcsak a hatalmasok, hanem a királyok túlkapásai is. Még a városalapító IV. Béla is megszegte Zágráb városának, saját maga által adományozott kiváltságát: Archinus comes személyében állítván oda bírót, kit csak a polgároknak ellenkező felterjesztésére mozdított el.¹⁾

A városoknak kiadott privilégiumok a királyra nézve ép úgy körülírják a jogokat és kötelességeket, mint a városra; a király csak mint alkotmányos uralkodó szerepelhet velők szemben és privilégiumaik nem úgy tűnnek fel, mint királyi kegylevelek, hanem mintegy a két felet egyenlően kötelező szerződések. S a mint' láttuk, hogy midőn a király a privilégium! ellenére bírót nevezett ki, azt a polgárok nem voltak kötelesek elfogadni, s figyel?

¹⁾ Fejér C: D.

¹⁾ Szalay József: „Városaink”

meztetésökre a király kénytelen volt a kinevezést megsemmisíteni, ép úgy kénytelen volt a király a város területén működő tisztviselői állomások betöltésénél a polgárok óhaját tekintetbe venni.

Mind eme adatok világosan bizonyítják, hogy a magyarországi városok még a királyokkal szemben is szabadok voltak s ezek által nagy becsben tartottak. Egy Archinus comes, esztergomi polgár, az országnak bírása volt s hát a királyné tartotta keresztvíz alatt.¹⁾ Az esztergomi érsek és az esztergomi káptalan közötti bizonyos perben kiküldött békebírák közt, volt Domokos comes, esztergomi polgár s ez, ámbár több nemes is volt társai között, első helyen említették.²⁾

Belső szervezet tekintetében városainknak nemcsak kifelé a legteljesebb szabadságuk volt, hanem a polgárok között is megvolt az egyenlőség jogban és teherben. Minden polgárnak jogában állott, hogy csak saját bírása által ítéltethessék; hogy ellene csak saját rendjebeli tanúskodhassak: törvényes ítélet nélkül a polgár vasra nem verettethetett, s másutt mint otthon le nem tar-

¹ Fejér C. D. VI.

²) Wenzel m. XII.

tóztathatott. Mind eme kikötéseket, majd! minden kiváltságlevél magában foglalja.

Egyenlőség tekintetében Magyarország városai a XIII. században egész Európában egyedül állottak; sőt még a zsellérek sem vétettek ki a többi polgárok jogaiból, mert ámbár külön őket jelentőnév használtatott, – inquilinus – ez csak az adó kiszabásánál említetik, hanem jogra nézve különbség nem tétetik.

Városaink polgárságának aktív jogai abban állottak, hogy teljes önkormányzatuk volt; *statútumokat* alkottak és az összes városi tisztviselőit választották. Ez aktusok mindegyikét az összes polgárság gyakorolta a város piacán tartott népgyűlésen, mely még más fontos ügyek felett is határozott: s ez majd minden város privilégiumában foglaltatik, „universi cives et hospites”. „communitas tota” és más hasonló fordulatokkal fejeztetvén ki. Az ily gyűlésre meg nem jelent polgárt, a budai törvénykönyv szerint, büntetés érté.¹⁾

Megemlítendő még az is, hogy városaink csak a király személyes vezérlete alatt tartoztak háborúban részt venni és pedig annak zászlaja alatt, nem pedig valamely

¹⁾ Michnay és Liehner m.

¹⁾ Szalay J ózset: „Városaink”

országoknak csapataihoz beosztva,, kinek parancsát, privilégiumaik szerint, nem is tekintették volna érvényesnek.

Mondottak alapján tehát bátran lehet állítani, hogy városaink tökéletesen demokratikus alapokon nyugodtak. A nép határozott minden jelentékenyebb ügy felett a nagygyűlésekben, a polgárok száma pedig sokkal kisebb volt, mintsem, hogy belőlök oly csöcselék támadt volna, mint pl. az olasz városokban, hol a Mediciek éppen ilyen népgyűlésekkel vívják ki uralmukat.

Futó pillantást vetve a múltakra, ama kevés kútfők alapján, melyek a városoktól rendelkezésünkre állanak, a következő összegezéshez jutunk:

A városi élet virágzásának kora Európában csak a XIII. századdal kezdődik. Voltak ugyan egyes országok, a hol már «z idő előtt is előkelő városok léteztek «s a társadalmi kultúra oly fokán állottak, mely a városi életnek magasabb mérvét feltételezi; névszerint Olasz és Franciaországban. De általában véve, a XIII század előtti idő nem telett meg ama kívánalmaknak, melyek arra szükségesek, hogy a városok a nemzetek és államok felvirág-

zásáúak alapjai legyenek. A városjogok jelentősége is csak a XIII. században kezdődik, mert ez időben, névszerint nálunk IV. Béla uralkodásától fogva, a városok kezdenek az államéletnek jelentékeny tényezői lenni; de felvirágzásuk csak az Anjou királyok s mint fent láttuk, Zsigmond király korába esik. Minden esetre ez a kor a magyar városok virágzó kora is. Újabb időben a magyarországi városjogok restaurációjának kettős iránya volt. A nyugati városok (Pozsony, Soprony, Nagy-Szombat) meg a XVII. század kezdetén a tárnoki jognak egy kivonatos új redakcióját készítették, melyet Rudolf király megerősített, s mely tárnoki jogcikk (articuli Juris Tabernicolis) név alatt egészen 1848-ig volt érvényben. A felső magyarországi városok pedig (Kassa, Eperjes, Bártfa) másik módot használtak; minthogy pedig lényeges különbség a kettő közt nem volt, az előbbi pedig királyi megerősítéssel volt szentesítve, az utóbbinak gyakorlati használata megszűnt. Magyarországnak e városjoga a XVI. és XVII. században, úgy ahogy megfelelt ama színvonalnak, melyen nemcsak hazánkban, hanem egész Európában is akkor a jogtudomány állott, s mely szerint kü-

lönösen a német birodalom városaiban is egyes városjogok bírtak érvénnyel. De már Mária Terézia és II. József császár alatt közvetlen és feltétlen alkalmaztatása anachronismusként tartatott, s azért más úfón és módon, t. i. királyi rendeletek által segítettek a hiányon

A nagy hanyatlás után, a magyarországi városok kérdése tulajdonképen csak a jelen század harmincas évei óta kezdett ismét magán és közjogi tekintetben önálló vizsgálódásoknak tárgya lenni.¹⁾ Városainkra csak a XVIII. században állott be némi kedvezőbb fordulat, és városi életünk újabbi emelkedését, csak a XVIII. század végén és a XIX. század elején lehetett észlelni.

Azonban ez is igen csekély volt, mert e század elején a magyar városok külseje eléggé elárulta a lakosság műveltségének alacsony fokát és megdönthetetlenül hirdette, hogy városaink a süllyedés igen mély fokán állottak. Leginkább szembeötlő e tény, hogy ha az alföldi városokat megnézzük.

E század elején úgy a művészet, valamint az építészet, oly alacsony fokon állott, hogy városainkban számba vehető

¹⁾ Albrecht József: Das ung. Municipalwesen.

épületekről alig lehetett szólni. Némileg számba vehető épületei és utcái voltak csak Pozsony. Pest, Buda, Kassa, Győr, Lőcse Bártfa, Soprony. Temesvár és a bányavárosok némelyikének. E városokban lehetett találni épületeket, melyek solid anyagokból építvék; azonban kivitelük inkább arra mutatott, hogy tartóságra szánvák, de szépiészeti szempontból a kritikát egyáltalán ki nem állják. Az alföldi városok ábrázata még kedvezőtlenebb volt, pedig nagyságuk és jómódúk által inkább lettek volna hivatva előljárni a haladás terén. Kivéve Pestet, melynek e század elején 50 ezer, Budát és Pozsonyt melyeknek körülbelül 30 ezer lakosa volt, a felvidéki városok közül egynek a lakossága sem haladta meg a 15 ezret; míg az alföldi városok, mint Debreczen, Szabadka, Szeged. Kecskemét 35-40 ezer, Kőrös, Miskolcz. stb. legalább 20 ezer lakost számláltak; oly mezőváros pedig, melynek 12-15 ezer lakossal bírt, számos volt az alföldön. Az alföldi városok nagy részében, még a század végén is oly viszonyok vannak, mint e század elején: házak alacsonyak és rendszeren vályogból, vagy vert földből vannak előállítva; az utcák kövezetlenek úgy, hogy esős idő-

ben nemcsak szekerekkel, hanem meggyalog is alig lehet átgázolni; világításnak sok helyütt ma sincs híre; közmulató helyeket, sétányokat, kerteket alig ismernek. A személy és vagyon biztonságra a városokban épen oly kevés gond fordítatott, – vagy mondjuk ki egész leplezetlenül, hogy semmi gond nem fordítgatott. – mint hogy a szépségre és a latosok kényelmére, művelődésére és az élvezetre mit sem adtak és sok helyütt mai napság sem adnak.

A Hatvanas évek némileg felrázták városainkat is a letargiából és az 1861-iki országbírói értekezlet határozmányai után, jövődöbeli városi rendtartásunk alapját az 1870-ki 42. t. c. képezendi.

V.

A városok közszelleme.

Láttuk ugyan, hogy a városok fejlődése az államok fejlődésével kapcsolatosan és közösen haladt előre; azonban tagadhatatlanul áll az is. amit az egész világtörténelem a mai napig bizonyít, hogy a városok és polgárai bizonyos önállóságot, minden viszontagságok dacára, megtartottak és megőriztek.

A mindent nivelláló és felfaló állameszme megnyirbálta ugyan a város önkormányzatát, hanem elnyelni mégsem mertegészből, mert hiszen ez esetben saját testét kezdte volna darabolni.

A város és polgárai, amint azt a történelmi idézeteken láttuk, a XIX században már az állam fenhatósága alá leigáztattak ugyan, hanem, jóvoltuk miatt az államra nézve nemcsak fentartattak, hanem bizonyos mértékben még úgynevezet ked-

vezményekkel ellátattak. A nivelláló államot vezető férfiak átlátták, hogy a városokban honol a műveltség; hogy az ipar és kereskedelem kultiválása által a vagyoniösszterjedést leginkább a városokban lehet fellelni és hogy a városok eleme az, mely egyedül képes magát az államot is megvédeni és fen tartani. S ezért eltúrték a városok különleges létezését a mai napig.

Be legyünk tisztában avval is, hogy a városokat nem egyedül az államférfiak türelme tartotta fen; hanem fentartotta különösen az a közszellem, mely alapját képezte, s jelenleg is hivatva van képezni a városi életnek és melyet fentartam, tovább fejleszteni, – épen az állam fentartásának az érdekében kell.

Ama társulati közszellem, mely az egyes embereket és tovább az egyes családokat szükségből és önfentartási ösztönből össze hozza, képes egyúttal oly dolgokat keresztül vinni, melyek az egyesek erejét távol túlszárnyalják ugyan, hanem közös erővel könnyen elérhetők s így az állam részére is előnyösen felhasználhatók.

Csak a közszellem az, mely képes a mindenütt fen álló magán, vagy külön érdekeket kiegyenlíteni és az önző érzelmeket a helyes mederbe terelni. A közszellem

az, mely az egyesek, magán és családi érdekek kicsapongó hullámaint lecsendesíti és szétveri.

A. polgárok közszelleme nemcsak azok létezését biztosítja, hanem az államnak is éltető erőt kölcsönöz. Ellenben oly államok, melyek polgárságában kihalt a közszellem, hanyatlásnak indulnak. A történelem számos példából lehet a svájci kormányokat idézni, melyek Napóleon martalékaivá lettek csak azért, mert a polgárságban kihalt a közszellem.

De nézzük átalában a városi, a polgári elemet. Ez hanyatlani kezdett akkor, midőn a közszellem ama alacsony fokra leszállott, hogy az emberek az állampolgáron elkövetett igazságtalanságokat nem saját, nem a közösségen elkövetett igazságtalanságnak tekintették, hanem separatistikus érzelmektől vezéreltetve, közömbösen nézték az ügynek lefolyását. Mindaddig míg a városi polgárok annak az elvnek hódoltak, hogy ír ind az, ami a polgárt, mint ilyent az államhatalom, vagy ennek megbízottjai részéről éri és érinti, egyúttal éri és érinti az egész polgárságot, — mindaddig a városi polgárok nem csak erősek és hatalmasok voltak, hanem az államnak is megbecsülhetetlen szolgálato-

kat tettek. Azon időtől fogva azonban, midőn erőt vett rajtuk a közöny, s ezt nyomban kísérte a félelem és a vele karöltve járó vágy: a hatalomnak, – ha joggalannak is – szolgálatában állani és uszályhordozójává lenni, azon pillanattól lógva megszűnt a közszellem és a városi polgárság bomlásnak indult.

Valamint tehát a régi városi polgárságot, a városok fénykorában, a közszellem tartotta fen a dicsőség és a nagyság magaslatán, épen úgy a hanyatlás korszakán keresztül, egészen a mai napig, csak az állami szükséglet tartja benne az életet.

Az éhes és nagy állami hatalom, épen a polgári közszellem hiánya folytán, elkobozta adott alkalommal a polgári községi vagyont is; így pl. Franciaországban 1793 ban a legönkényesebb módon elraboltatott a polgárok községi vagyona, és e Táblás, a mindenható állam és a szédítő nemzetiségi eszme pajzsa alatt még Napoleon diktatúrája alatt is folytattatott. és csak a restauráció után sikerült egy részét megmenteni.

A polgári közszellem hanyatlását legelklatánsabban láthatjuk Franciaországban. Itt a közszellem a városi polgárságban egészen a XVI. század végéig fentartotta

magát, és a hatalmas francia városok nagy energiával védték is ez idáig önállóságukat. De midőn a hatalom kezelői észrevették, hogy a városokban pusztul a közszellem, azonnal hozzá láttak ahhoz, hogy szolgálkává és fejbólintókká tegyék a városi polgárokat. A király 1692-ben méreg drága pénzen eladta a polgároknak azt a jogot, hogy közhivatalokat viseljenek és a többi polgárok felett uralkodjanak.

A polgárok közszellem-hiánya volt az oka annak, hogy ily elvetemedett szerepre akadhettek vállalkozók, kik mind a felett még dicsekedtek is új hivatásukkal és az egész polgári községi rendszert segítették a hatalom nyomása alá hozni.

Ellenkező irányban tartotta fen magát a Közszellem az angol polgároknál. Az angol nagy városok és polgárai fontos kiváltságokat kaptak királyaiktól és fő tulajdonságuk a sokoldalú önállóságban érvényesült. Jól mondja Gneist, hogy az angol viszonyok által, a nyilvános életért és az összesség jóvoltáért élénken fentartott érzék és megszokása annak, hogy a nyilvános terhek közösen viseltessenek: az angol városokat, községeket és polgárait az állam valóságos alapjaiként tüntetik elő állami célokra. Tehát az angol

városokat, anélkül, hogy önállóságukat vagy polgárainak a függetlenségét elnyelte volna az állam, észszerű módon szolgálátába állította úgy, hogy a polgárok érdeke védve legyen azért, hogy azok szolgálatot tehessenek az államnak.

Ebből tisztán lehet következtetni, hogy az angol polgárok közszelleme az a hatalom, mely Angolországnak, mint hatalomnak és államnak a nagyságát biztosítja és polgárait a kontinensen első sorba helyezi

Ha kérdezzük már most, mily fokon áll nálunk a polgári közszellem? mindenesetre be kell vallanunk, hogy a mi városainkat és polgárságunkat a betörő járvány annak idején szintén ellepte s ők is, elveszítve önállóságukat, a hatalom szolgálivá lettek. Eltűnt a közszelem; ők félenkek lettek s boldogoknak érezték magukat, ha egymás ellen küzdve, egymásközt magukat, saját testüket és vérüket pusztítva, – a hatalom mellé dörgölözhetnek.

Polgáraink alázatossága és szervilizmusa annyira ment, hogy semmiféle rendet, – de még tényezőt sem alkottak már többé, s városaink elmaradtak és a süllyedés legalacsonyabb fokára szállottak.

Ez a rémítő süllyedés a városok terü-

letein s azok lakosai közt, oly ijesztő volt és oly nagy mérveket vett fel, hogy annak koldus voltára azok is megijedtek, akik az előtt, elősegítették elnyomatásukat.

Anyagilag csak ama városaink maradtak” kedvezőbb helyzetben, melyek mezőgazdasággal foglalkoztak; hanem szellemileg valamennyi városunk, tehát a mezőgazdasági városok is, az elmaradás mélyedésében maradtak, Ha városaink csak külsejét és utcáit megnézzük, ma is azonnal észrevehetjük a rendkívüli elmaradottság szomorú nyomait és szívszorongás fogja el keblünket, ha számos, különben eléggé jómódú, városainkat összehasonlítjuk a kontinens más városaival és polgáraival.

Legszomorúbb példáját városaink elmaradottságának láttuk most, midőn a királyi táblák decentralisációjáról volt a szó: Kassától egész Pozsonyig, tehát az egész ország vonalán keresztül, nem lehetett királyi táblát elhelyezni azért, inert ezen az egész vonalon nincs arra való város!

E szomorú tény leginkább illusztrálja városaink rendkívüli elmaradottságát.

Városaink sülyedési processusa oly nagy

mérvekben haladt előre, hogy a hatalom kezelőinek feladatává vált, menteni a városokat és a polgári elemet. A polgárság maga, a városi polgárság, mint ilyen, sehol sem szállt síkra jogaiért, még akkor sem, mikor számára a szabályokat és törvényeket alkották.

Az indolencia e nagymérvű fokánál és a polgári közszellem tökéletes felbomlásánál, megalkottattak újabb időben szabályok a rendek és a városok számára a polgárság nélkül ugyan, hanem oly egyoldalulag az állam-hatalom szempontjából, hogy azokat rövid fenállásuk után változtatni kell, hogy ha államunknak szolgálást akarunk tenni.

Az állam-hatalom tényezői már is ez irányban hallatják szavukat és előkészületeket tesznek az új rendezés céljából.

A városok, a polgárság, a középosztály azonban még mindig hallgatnak, még mindig mozdulatlanok, mintha nem is ők róluk és az ők legsajátosabb érdekeikről volna a szó.

VI.

Városaink önkormányzata.

A városok, s egyáltalán a községi önkormányzat megítélésénél legelői is avval kell tisztában lenni, vájjon a város, vagy a község, állami intézet-e? Számos publicista, akit a mindent felemészítő állam eszméje elvakított, azt hiszi, hogy a város és a község állami intézet köteles lenni.

Mi ellenkező véleményen vagyunk s határozottan azt állítjuk, hogy a városokat nem szabad alárendelt állami intézetekké tenni, mert ez esetben sem maguknak, sem magának az államnak hasznára nem válhatnának. De nem lehetnek olyanokká sem a történelmi fejlődésnél, sem pedig személyi jognál fogva sem.

A községek hamarább keletkeztek, mint a tulajdonképeni államok, noha ez utóbbiban fejlődtek, de nem az állam miatt, hanem saját maguk miatt, – nem egyszer az állami hatalom ellenzése mellett is.

Nem lehet a városokat, elfogulatlan jogi és politikai theoria szerint, állami intézetekké deklarálni azért sem, mert életük és létezésük függetlensége, tagjainak személyi jogából folyik, mely utóbbi minden tapasztalat szerint, a gyarapodás és haladás föltételét képezte mindenkoron.

Úgy a történelem, valamint a tapasztalat elég érthetően bizonyítják, hogy az állam csak önálló községekből birja a maga számára az előnyöket kivenni, és csak ily független városokat használhat fel saját céljai elérésére. Csak ilyen szervezetű városok válnak nélkülözhetlenné az államra, holott a leigázott és atyáskodásra szoruló városok, csak terhére lesznek az államtestnek és semmiféle haszonra nem válnak, sem önmaguknak, sem pedig az összességnek.

E szerint tehát a városok saját magukban és maguk miatt fenálló testületek; hasonlítanak a családhoz és nem szükséges számukra letezetőségükhöz az állam és ennek a hatalma. Hanem ha az állam, hasznot húzni és állami célokra előnyöket akar elérni a városoktól, akkor köteles saját érdekében azokat – nem elnyomni és despotikusán uralni, hanem – védeni és szabad fejlődésük felett éber szemmel

örködni s különösen önkormányzatukat, fenállhatásuk és életcéluk miatt a legmagasabb fokra felemelni.

A városok elismerve a tulajdonképeni állami és az összesség érdekét, egész kézséggel hozzá járulnak az állami szükségletek fedezéséhez s pártolni fogják mind ama cselekedeteket és teendőket, melyeket az észszerű és okos közakarat az összesség érdekében szükségesnek fog tartani, mert ez által biztosabban és tökéletesebben érik el saját céljukat és előmozdítják jóvoltukat: hanem minden egyebekben kell, hogy függetlenek legyenek; kell, hogy önkormányzatuk tökéletes legyen.

A városokat nem szabad kiskorúaknak tekinteni, t. a. a ezt tennők, akkor elrabolnék önállóságukat, ez által tönkre tennők minden irányban haladásukat és így nemcsak a városoknak, hanem magának az államnak kimérhetetlen károkat okoznánk.

Tanaink és hitünk szerint a nemzet, vagyis az összakarat, t. i. a modern állam nem mindenható s így egyed uralmát elismerni nem lehet. Minden, a modern államba belépő személy, legyen az akár egyes, akár pedig egyesült személyiség (tehát város) meg-

tartja önállóságát, mint személyi tulajdombot. Ebből önkényt következik, hogy az államnak nem lehet joga a városokat saját tisztviselői által akarni kormányozni, hanem igenis kell, hogy természetes és megszabható kezelőket a város által szabadon választandó emberekben fellelhesse s azok működését elősegítse. De ezen pártolás is ne történjék soha parancsoló módban: hanem legyen az mindig ellenőrző, közvetítő és vizsgálódó s így helybenhagyó vagy pedig elutasító; mert ha ezeken kívül még másra is kiterjeszkedne, akkor előli a város nemesebb életfeltételét: az önállóságot és a szabadságot; – a természetes, a város ügyeit tökéletesen ismerő és átérző kezelők helyett, – akik szeretettel és odaadással viseltetnek saját fészükük iránt, – idegen, közönyös, érzéktelen, sok esetben tisztátalan célokat hajhászó kényurakat, – akik saját akaratukat tartják jognak, – kellene a városi önkormányzat élére állítani.

Ilyen esetben, ha az bekövetkezik, a város akarat nélküli embertömeggé fajul; kihal belőle az önállóság, az emberi méltóság utolsó szikrája elenyészik és az önkényű despoták végrehajtják, ha kell alkotmányos utón is, a rövidlátó,

de mindent parancsoló kormányok, önkényes rendeleteit. Példákat nem is kell az elavult időkből idéznünk; jelenlegi mindennapi élet szolgáltatja azokat bőségesen. Kuriósumként említetik, pl., hogy Hamburg városa mikor a francia császárság alá került, arra kerekedett kedve, hogy határában lévő fák közül ötöt kivágasson; erre Párizsból engedélyt kellett kérni, mely meg is adatott ugyan, hanem csak nyolc havi szorgalmazás után, Pedig nézzük meg országunk fővárosának, Budapestnek, az önkormányzatát, s látni fogjuk, hogy akármily rongyos kövezetjavítást sem szabad neki elrendelni addig, inig a belügyminisztériumnak valamely fogalmazója meg nem írja a magas és kegyes rendeletet. Addig természetesen a kövezet jobban romlott el s rendszerint többbe kerül, mintha az kijavított volt azonnal.

Így néz ki az ország első városának az önkormányzata; hát még a vidéki városoké minő! különösen ott, ahol a kis despoták. nem a törvényt, hanem önkényes akaratukat tartják jognak.

Minden oldalú, jól felfogott érdekünkben mást mint felsőbb felügyeleti és ellenőrzési jogot az állam részére el nem ismerhetünk a városok önkormányzata felett

De itt is határozott vonalakkal körül kell írni azt a hatáskört, mely az államot és a várost megilleti és pedig nem rendeletek, hanem világos és minden kétséget kizáró törvények által. A természet és az ész törvényei szerint olyan jótékony viszonyt kell az állam és a város között létrehozni, mely a hamis érdekeket kiküszöbölve, mind a két tényezőt egymásközt kiegyenlítve, egyikét a másikának pártolójává és hasznos elősegítőjévé tegye.

A. város önkormányzati szervezete, ha jótékony hatást várunk tőle, kell hogy demokratikus legyen. Ma a demokratikus irány kiváló előnye nemcsak elméletileg és eszményileg, hanem gyakorlatilag is a legkitűnőbbnek bizonyult be, és a demokratikus szervezetet, melyet az államban még sok helyütt az emberek rosszasága és tudatlansága miatt bevezetni nem lehet, a városokban mint éltető, s teljes szabadságot biztosító intézményt kell óhajtanunk, mert veszély vagy hátrány nem származhat belőle, mint az államnál. Ha a polgárok községi életüket szabadon élvezhetik s ez által jólétüket elősegíthetik és biztosíthatják, ők lesznek az állam legelső és legerősebb oszlopai s legtermészetesebb ellenzői minden erőszaknak és bomlásnak,

mert akármilyen bolygatás az ő szabad és önálló fejlődésüket leginkább veszélyeztetné és sorsukat rosszabbra változtatná.

Jó és szabad szellemű városi szervezet egyúttal gyöngéd nevelője ama nemes önérzetből származó szabadság érzetnek és az ebből kifolyó ragaszkodása a joghoz és a törvényhez, mely bátorságot nyújt a városi polgárságnak, elszántan megvédeni saját tűzhelyét és az őtet védő, s támogató-államot.

Különösen a kis államoknak, melyeket mindig a nagy államok részéről az elnyelési veszély fenyegeti, rendkívüli nagy súlyt kell fektetni városaik szabad fejlődésére és gyarapodó vagyonosságára. Kívánatos volna, hogy pl. nálunk minden magyar város egy kis erős várat, egy kis szabad republikát képezzen, kiváltképen azért, hogy döntő pillanatban városaink, mint kis államunk bevehetetlen védfalai” szolgálatunkra álljanak. Már pedig a szabadság, a jog, a törvény iránti érzést és az elszánt férfias bátorságot az oltalomra, csak városaink demokratikus és teljes önkormányzata által érhetjük el. Ezt elérni a megyékben – legalább egyhamar – nem lehet, – hanem a városokban azonnal. S azért bátran kimondhatjuk alapul, hogy

ha a megyékben a centralisáció bizonyos mértékben alkalmaztatni is fog és ott jótékony hatással lehet, – azt átvinni a városokra a legnagyobb hiba lenne, mert nemcsak a városi életet és annak vagyoni fejlődését tenné tönkre, hanem az államot leginkább gyöngítené.

Igaz, hogy városaink bírnak ügynevezett önkormányzattal, de az is csak a papíron van.

Az 1870. XLII. t.-c. elmondja ugyan hogy a városok gyakorolják az önkormányzatot, közvetítik az állami közigazgatást, (a mi reájuk nézve csak teher) és egyéb közérdekű, sőt, (!) országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásaikat kifejezhetik s kérvény alakjában a képviselőházhoz közvetlenül felterjeszhetik. Elmondja ugyancsak e törvény, hogy a városok önkormányzati joguknál fogva saját belügyeikben önállóan intézkednek, határoznak és statútumokat alkotnak; határozataikat és szabályrendeleteiket saját közegeik által végre hajtják; tisztviselőiket választják; az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítják.

Azonban ugyan e törvény IV. fejezete tartalmazza a nivelláló intézkedéseket is,

melyek egészben és nagyban az önkormányzatot többé kevésbé illuzóriussá teszik. Ha semmi egyebet nem említünk is, vessünk pillantást csak az állam megbízottjának a jogaira és hatáskörére s azonnal át kell látnunk, hogy minden városban (talán az egyedüli fővárost kivéve, mely úgy is más törvény alatt áll) nem az önkormányzat, hanem a főispán ural, kodik és parancsol. Már alapjában véve a kijelölés biztosítja neki az uralkodást, mer hiszen akit a nem akar valamely tisztségre kandidálni, az nem jelölhető ki, amivel az ő elnöke alatt áll a kijelölő bizottság, ő általa meghívott három tagból s így a törvényhatóság akárkit is küld ki m as három tagul, neki a többsége megvan.

Így megy ez tovább, az egész paragrafus csoportozaton. mely ugyan egy oldalon megadja a városoknak az önkormányzati ogokat. de egy lehelettel a másik oldalon azt azonnal el is veszi tőlük.

Ilyen önkormányzati szervezet mellett városaink soha fel nem virágoznának, soha életerős testületek nem lehetnének

Kevesen ugyan, hanem vannak már publicistáink és államférfiaink, akik ezt belátják s nagyobb súlyt fektetnek a városokra, mint az eddig történt és nagyobb,

szabadabb hatáskört kontemplálnak a városoknak.

Es itt beállott az az anomália, hogy a központi hatalomnak vált feladata megőrizni és kiszélesíteni a városok önkormányzatát, akkor mikor ezek egy cseppet sem gondolnak vele.

A meglapult polgárság feladata volna, hogy hallassa szavat és váljon be tényezőnek az állam testbe.

Valjon lesz e érzéke és ereje ezt megtenni? A legközelebbi jövő fogja megmutatni

Városaink megbénított működése.

Végig nézve vidéki városainkon, komor szívvel láthatjuk, hogy azok, ha nem is hanyatló, – hanem mindenesetre szomorú képet nyújtanak a szemlélőnek.

Alapjában városaink, különösen vidéki magyar városaink legnagyobb része, terjeszkedik széltiben és hosszában oly annyira, hogy gyér lakossága nem bírja el a rengeteg nagy kiterjedésű terület rendezését és fentartását. Bizonyos mértékben e nemzeti jellegnek hódol maga a főváros is, mely sok és impozáns palotái mellett, nemcsak hogy eltűri a város kellő közepén az ezrekre menő földszintes gunyhókat, hanem megengedi, hogy a főváros közvetlen közelében ily földszintes gunyhók százával és ezrivel keletkezzenek és a város budgetjét egészen az összeszkadásiig megterheljék.

Már tehát maga városaink nagy terü-

let-kiterjedése megnehezíti a rendszeres rendezést és rendbentartást. De mégis főhiba a határtalan letargiában, mely városaink legnagyobb részét ellepi, keresendő.

Oly annyira elhanyagolt állapotban van némelyike, hogy még a legprimitívebb közegészségügyi dolgokról sincs kellő gondoskodás. Nem csak jó, de elegendő ivó és használati víz is hiányzik, – minek folytán természetesen az utcák locsolásáról szó sem lehet.

Sok helyütt előtúrnék tartják, hogy csatornázásuk nincs, mert az is még sok mennyiségű vizet nyelne el(!) De hiszen ki venné rősz néven az ily vidéki okoskodást akkor, midőn maga a főváros, mely úgyszólván vízben úszik és majd belé fullad, midőn a hatalmas Duna átszeli Budát és Pestet: még sem öntözteti kellőleg utcáit, melyek igen gyakran a Szahara sivatagaihoz hasonlítanak; és amelyeken oazként a felállított szökőkutak (természetesen víz nélkül) nemiképpen mint iránytadó pontok szolgáinak, hogy a számumtól üldözött és botorkázó utcai utas a porfellegekben el ne pusztuljon.

Tehát városaink elmaradottságának az okát már azok alapterakásában lelhetjük

lel, mely minden terv és rendszer nélkül történt ez idáig, és így folytattatik mai nap is. Az állapotot ez irányban gyökeresen megváltoztatni ugyan már nem lehet, hanem a helytelen eljárás folytatásának gátat vetni, igen is lehet és szükséges, mert különben a városokat – és itt a fővárost sem véve ki – rendezett határok közé szorítani és így fejleszteni soha sem lehetne.

Városaink stagnálásának másik főoka a városi elemekben keresendő, melyek úgy nevelés, valamint ós különösen társadalmi tekintetben oly annyira elhanyagoltatnak, vagy pedig saját formájukból kivetkőztetnek, hogy a mai tulajdonképen városi elem alig üti meg a mértéket bizonyos tekintetben annak a városi polgárságnak, mely századokkal ezelőtt létezett.

A magyar társadalomnak egyik fekete pontját képezi, hogy a város polgársága nem foglalja el azt a helyet, amelyet elfoglalni kötelessége lenne.

A városi elemekről – mint a városok éltető tényezőiről – külön cikkben fogunk megemlékezni, s e helyütt csak azt akaruk jelezni, hogy a városi polgárság magaviselete szintén egyik főokát képezi a városok jelenlegi szomorú képének.

Hanem városainkat fejlődésük processusában különösen és főképen az hátráltatja, hogy tulajdonképeni önkormányzatuk nincs.

Mar az előbbi cikkünkben konstatáltuk, hogy a városoknak ugyan a törvény egyik paragrafusa által megadatik az önkormányzat s ebből kifolyó önálló intézkedés saját ügyeikben, hanem azt is láttuk, hogy ugyanazon törvény másik paragrafusa illusóriussá teszi az egész önkormányzatot és „önálló intézkedést.”

Noha készséggel elismerjük a központi hatalom ama jogát, melynél fogva köteles arra ügyelni, hogy a városok mindenben korrekte járjanak el; hogy úgy ingatlanokat, valamint polgáraikat túlságosan és indokolatlanul meg ne terheljék; hogy az összességnek, az államnak, kiegészítő részeivé képeztesse és mint ilyenek fentartassanak; hanem a központi hatalom e ténykedésén kívül minden más beavatkozását abszurdumnak tartjuk a városi ügyek és azok elintézésébe.

A mi városaink pedig a fővárostól kezdve, egészen az utolsó vidéki városig a papiroson lévő önkormányzatuk d központi hatalom oly nyomása alatt állanak, mely minden fejlődést lépten-nyomon

hátráltat és sok esetben egészen elnyomja.. De hogy is lehetne az másképen ott, ahol a főispán kénye kedvétől függ, hogy a varus egyik vagy másik dolga elintéztessék és – jóvahagyassék?

A hátráltatást legszembeesőbb módon láthatjuk a fővároson, melynek huzavonái a központi hatalom hivatalával ma holnap már nevetségessé válnak; mert ha a főváros a-t mond, akkor a központi hatalom tisztviselői b-t állítanak. Természetes következménye ennek az, hogy a főváros fejlődési viszonyai néha botránnyossá válnak és nincs módjában a városnak azokon ' segíteni: hanem legjobb esetben resignációval apathiába vetni magát. A kontinens nagy városai közt egyre sem akadunk, amely oly atyáskodás alatt állana, és amelynek oly csekély tényleges önkormányzati joga lenne, mint a mi fővárosunknak. Betetőzésül ugyan ama központi hatalom, mely minden szabad fejlődést megakadályoz, még meg is támadja a fővárost, hogy miért nem halad előre. A sorsnak e satyráját a napilapokból minden héten kiolvashatjuk.

Vidéki városaink pedig még szomorúbb helyzetben vannak, mint a főváros, mert azokban bizonyára semmi sem történhetik

amit a főispán nem akar. Számtalan példára lehetne hivatkozni a gyakorlati életből, hogy állításunkat a rendelkezésünkre álló, élő képekkel illusztráljuk; azonban azért nem tesszük, nehogy a személyeskedés vádja érjen, mely valóban igen távol áll tőlünk. De másrészt még azt is feltételezzük, hogy az egyes konkrét esetek oly általánosan ismeretesek és annyira közszájon forognak, hogy azokat minden olvasó maga is felidézi emlékezetébe és így állításunkkal egyet fog érteni.

Ha valaki erre nézve holmi részletekben eltérő nézetben is volna, azt megérthetjük, hanem dacára annak, mindenki előtt megdönthetetlenül áll az a tény, hogy akár melyik város akarhatja akárminő hasznos és üdvös dolog keresztülvitelét, ha azt a főispán nem akarja, akkor az nem is jön létre.

No már most, – eltekintve a személyektől és mindig csak elvileg véve a dolgot, amint mi másképen nem is vehetjük, – kérdezzük: vajjon lehet-e ott haladni a városnak, ahol a legéletbevágóbb ügyek elintézése egyes ember akaratától, sokszor jó, vagy rossz kedvétől, vagy pedig rokon és ellenszenvétől függ? A

felelet csak általános és csak egy lehet, hogy nem.

A városokat megbénítja működésükben és hátráltatja haladásukban az az atyáskodó és helytelen szellem, mely a központi hatalom megbízottjai által a városokban gyakoroltatik.

Egész positivitással állíthatjuk, hogy városaink a jelenlegi látszólagos úgynevezett önkormányzat mellett nem fejlődhetnek s így az államnak sem lehetnek támaszai. A helyett, hogy a városok támogatnák az államot, – mutatkoznak másürű jelek – inkább ők kezdenek terhére lenni az államnak. Ez a természetellenes és ijesztő jelenség abban leli magyarázatát, hogy a városokat nyomással befolyásoljuk egészen az eltiprásig; s hogy ezek nem képesek szabad fejlődés hiányában anyagi helyzetüket javítani, az növeszti napról-napra a pauperismust, mely a városok részéről koldus tarisznyával kopogtat, az etet atyáskodó, és helyette gondolkozó központi hatalom ajtaján.

Ha rendezett viszonyú, gazdag és államot támogató városokat akarunk, akkor engedjük, meg polgáraiknak, hogy saját eszükkel gondolkozhassanak és engedjük

meg, hogy legjobb önálló akaratuk érvényesülhessen saját ügyeikben.

A jelenlegi rendszer, mely városainkat uralja, fen nem maradhat, mert mellette városaink nemcsak nem gazdagodhatnának, nemcsak hogy elmaradnának, hanem mint ilyenek és mint állami tényezők elpusztulnának.

VIII.

Az állami közigazgatás.

Országos és állandó panaszunk a lassú és megbízhatatlan közigazgatás ellen, bejárja nemcsak hazánk összes zugait, hanem kihat az ország határain túl is és rontja alaposan az amúgy is csekély mérvű hitelünket.

Hogy közigazgatásunk lassú és megbízhatatlan, hogy annyi sok sikkasztás és visszaélés tapasztalható ami megyei és városi életünkben; hogy etnikai és erős közszellemünk mai napság már alig, alig van, s ez irányban csak a régiek erkölcséből éldegélünk még; hogy általános, cselekvő és hazafias részvétellel nem viseltetünk a közügyek iránt, s így alaposan a saját érdekeinket sem segíthetjük elő kellőképpen és nyíltan: Annak legfőbb oka abban keresendő, hogy városainkat az állami fő atyáskodás és a rendőri hatalmi felügyelet szabad mozgásukban tökéletesen

gátolja, és az önálló gondolkozást és tevékenységet a városi polgárságból egészen kiirtja.

Csak ilyen rendszernek tulajdonítható, hogy a durva nyárspolgárság minden kinövésével együtt képződik és felüti mindenütt tanyáját, hogy az önzés, a nepotismus, a megvesztegetés már hibának sem tekintetik és hogy a nemes és jó iránti érzés megdermedt és elaludt.

E fattyú kinövések, melyekkel a megyei és városi életben lépten-nyomon találkozunk, nem onnét keletkeztek, mint azt sokan híresztelik, hogy Tisza Kálmán volt az országnak miniszterelnöke; hanem igenis onnét keletkeztek, hogy városainknak már régi időktől fogva nincs önkormányzati joguk oly mértékben, hogy szabadon fejlődhetnének és hogy az önkormányzat független tudatában a felelősség érzete is áthatotta volna.

Már pedig nemcsak a gyors és jó közigazgatásnak, hanem egyúttal a nemzeti existenciának is a főfeltétele: az igazán szabadelvű községi szervezet. Csak ilyen szervezet képes megadni a városoknak az erőt, mely egyúttal legerősebb védfalakat fog képezni az államellenes törekvések

ellen is, – nyilvánuljanak azok bármely irány b \acute{a} n.

De az ilyen j \acute{o} szervezet meg fogja alapítani az ország hitelét is, mely jelenleg természetadta gazdagságunk dacára, igen alacsony fokon áll. Közben legyen mondva,, e sorok írójának alkalma volt személyesen meggyőződni arról, hogy a legjobb és a legj \acute{o} vedelmezőbb üzleteinkhez sem lehet az idegen tőkét érdekeltetni, ama egyszerű oknál fogva, mert nálunk, – eltekintve, hogy intéző köreink legnagyobb részében ily. „lapáliák” iránt sem kellő érzék, sem kellő tapintat nincs, – az idegen tőke biztos helyet nem találhat a csigaléptű és-roz közizagztatás miatt.

Nem az alacsony kamatozás miatt nem lehet idegen tőkét behozni az országba; mert a külföldi tőke meg kisebb kamatokkal is megelégedne, mint aminőt kínálunk most neki. Négy százalékos tőkét törlesztéssel együtt lehetne eleget kapni reális ügyleteinkhez. De a külföldi tőkepénzesek kijelentik egész nyíltan, hogy tőkéiket egyedül azért nem adják országunkba, mert első sorban nehézkes és sok esetben lehetetlen az érintkezés ami mérvadó és intéző köreinkkel, melyek az üzleti ügyeket lealacsonyító ténykedéseknek,

és minden üzletembert, már előre is gazembernek tekintik; holott minden előre haladott államban, ahol a közgazdaságra súlyt fektetnek az üzlet emberek, nemcsak nagy tiszteletben tartatnak, hanem befolyás adatik nekik az ország ügyeinek vezetésére. – Másod sorban pedig, szintén egészen nyíltan kimondják a külföldi üzletemberek, hogy azért sem merik pénzeiket – noha magas kamatokra – nálunk elhelyezni, mert aminő lassú és rász a közigazgatásunk, éppen olyan a juszticiánk is.

Természetszerűleg mind eme körülmények kihatnak az ország városaira is és megakadályoznak minden haladást. De hogy is lehetnének városaink más szelleműek és más irányúak mint a központ? mikor ez utóbbi tesz és gondolkodik városaink helyett.

Mind ez elavult és rossz viszonyokon segíteni akarunk a legközelebbi jövőben a közigazgatás államosítása által.

Miből fog állani ez az államosítás, azt ma csak homályos vonásodban láthatjuk; de annyit mégis kivihetünk, hogy még a megyék számára is az önkormányzatnak a fentartása követeltetik, és az intéző körök maguk hangoztatják a közigazgatás

államosítása mellett a megyék önkormányzati jogaiknak a fentartását.

Ha a törvényhatóságok önkormányzata fen fog tartatni és meg fog óvatni az adminisztrációnak államivá tétele mellett, amint azt a kormánykörök maguk hirdetik, akkor is a központi állami hatalom csak a felügyeletre és az ellenőrzésre hat ki; s legnagyobb újítá-, – mely azonban a közigazgatásnak állami jelleget adhat, – a tisztviselők kinevezése lehet. Tehát az államosítás alatt egyelőre a kinevezési rendszer értendő.

Sokan a kinevezett tisztviselői kartól várják a gyors és jó adminisztrációt. Azt hisszük, hogy a széles hatáskörű megyék-nél nagyon helyesen várható az ily tisztviselői kartól a javítás, mert bizonyára minden tisztviselő bátrabban és jobban végezheti munkáját, ha egyrészt a választás Damokles kardja és a puszta és durva szavazati tömeg szeszélye nem csügg felette: de ha másrészt a diszciplináit felügyeletet és ellenőrzést megérezheti. Azonban bátran állíthatjuk azt is, hogy a tisztviselői kar is csak akkor fog megfelelni a várakozásoknak, és csak akkor fog állani hivatásának a magaslatán, s le

nem sülyed puszta géppé és eszközzé, ha tisztviselői pragmatikája lesz.

Akárminő is legyen, azonban részleteiben a tervezett államosítás, ki kell emelnünk, hogy a, dolog természetében fekszik, lia ezen államosítási processusnál egészen más rendszer fog alkalmaztatni a megyékre, és egészen más a városokra.

Miben fog e különbözet kulminálni? az iránt még igen homályosak a nézetek,

Es ily bizonytalanság közepette nem lehet eléggé hibáztatni a városokat, melyeket mind e mozgalmak érintetlenül hagynak és egy árva hangot sem hallatnak magukról s annyira, beleélték már magukat abba a helyzetbe, hogy az állani gondolkozik helyettük, hogy már feladatuknak sem tekintik, legalább hozzá szólni ama ügyekhez, melyek egyes egyedül őket elintik.

Ily viszonyok mellett, nehéz feladatuk van az intéző állami köröknek is, ha a városok absolute semmiféle életjelt magukról nem adnak.

El lehetett volna várni, hogy a városok legalább a választási rendszer mellett hallatják szavukat, mert ha valaki, akkor bizonyára a városok bírják indokolni, hogy a választási rendszer ő nálunk fentartandó

és fejlesztendő mint oly intézmény, mely hivatva van önálló és nemes gondolkozású polgárokat nevelni közéletünk számára. A városok feladata lenne kifejteni, hogy ily polgárokra szüksége van a hazának, mert ily elemek nélkül népünk csak koldus zagyvalékká fog elsatnyulni. Hanem a városok hallgatnak, s úgy látszik, hogy nyugalmsukból nem oly hamar veri fel valami.

Előttünk csak egy dolog áll tisztán. A nélkül, hogy a részletekbe akarnánk bocsájtkozni, ki kell jelentenünk, hogy a közigazgatás javításánál, a városokra különös gond fordítandó és a mai úgynevezett önkormányzat, valódi, igazi városi önkormányzattá átváltoztatandó; vagyis más szavakkal: a változás csak abból állhat, hogy a városok autonómiája kibővítessék.

Ezt kívánja nemcsak a városok érdeke, hanem különösen és kiváltképen az állam érdeke, s ezt meg kell tenni, hogy ha a városok nem is mozognának.

IX.

A városi elemek.

Ha Magyarországot nem akarjuk paraszt államnak tartani, vagy belőle olyant alkotni, akkor legfőbb ideje annak, hogy a városok és a városok elemeinek fejlődésére a legnagyobb súlyt fektessünk.

Városi elemet felnevelni és a jó városi közigazgatást megalkotni, jelenleg az állam fő feladatai közé tartozik.

Miképen érhetjük ezt el leginkább és legrövidebb idő alatt?

Városi elemet (már t. i. jóra való városi elemet) csak ott lehet felnevelni, hol a pártoskodás szelleme meg nem mételyezte a legszentebb érzelmeket, hol a helyes politikai szabadság képes ébreszteni és erősíteni a közügyért a komoly érzelmeket, és hol az állam nem gátolja a fejlődést.

Legelső feladatul kell felismerni minden esetre azt, hogy a városi polgárság-

ban felébresztessék az önérzet saját ethikai lénye iránt.

Nem is akarjuk idézni a régi időket, midőn a középkorban az emberek háborúkat vívtak azért, hogy a városok kötelékeibe és tanácsaiba bejuthassanak: – ha nem hivatkozunk csupán a jelenre, a mostani korszakra, melyben a „polgár” név, – melynek a városi elemek szolgáltatják a nagy kontingensét, – annyit jelent, mint valamennyinek a törvény előtti egyenlőségét; mint igyekezetet: a modern államban összevegyíteni az elemeket, melyek egymás ellen merev állást foglaltak el és azokat egységes egészszé tenni. Tehát nemcsak a múltaknál, hanem a jelennél fogva is, büszke lehet városi polgárságunk saját álláspontjára és saját lényére.

Ha a városi elem, mint a polgári rend egyik alkotó részének jelentőségét sociális, politikai és nemzetgazdasági tekintetben szemléljük, el kell ismernünk, hogy e rend nem áll már többé oly ellentétben a társadalom többi tényezőivel, mint még csak rövid évtizedekkel ezelőtt. És ha még sem foglalja el a társadalomban azt a helyet, mely őtet megilletné, annak leginkább, maga, a városi polgárság, az oka. Ha helyivel, móddal lenézetik, azt csak saját

tapintatlanságának, szervilismusának és kiváltképen annak tulajdoníthatja, liogy nemes önérzete nincs.

Sokszor szomorú képet látni és igazán sajnálkozni kell a felett, hogy előkelőbb városi polgáraink nem elégesznek meg saját tisztességes városi és polgári köreikkel, ha-nem dörgölődnek az arisztokráciához; el akarják magukat különíteni az életető ipari és kereskedelmi osztályoktól, és ez által lealázzák saját magukat; gyöngítik a polgári rendet és a városi elemet anélkül, hogy valami hasznot tennének más oldalon, az arisztokráciánál, mely őket, nagyon helyesen, csak tolakodónak tekinteni kénytelen. így elősegítik a pártoskodást általában és különösen maguk között, mely pártoskodás képezi a váró i életnek és elemeknek a pusztító mérgét.

Ez által elvész azután az az önállóság, mely annyira szükséges a városi elemeknek, hogy anélkül várost képzelni sem lehet.

Első sorban tehát szükséges, hogy maguk a városi polgárok, megmaradva saját körükben, tiszteljék és becsüljék meg önmagukat. Bírjanak önérzettel és önálló gondolkozással. Éljük be magukat abba a megdönthetetlen igazságba, hogy ők is

képezik a maguk eredetiségükben, az állam becses és döntő tényezőjét és legyenek meggyőződve arról, hogy ha az arisztokráciához tolakodnak, hogy akkor csak veszítenek becsükből, s így, ez úton, soha sem lesznek képesek összekötő kapocsként szerepelni a társadalomban. Ellenben meglepetve fogják tapasztalni, hogy ha a városi elemek műveltséggel és vagyonossággal rendelkeznek, hogy akkor, a dolog természeténél fogva, azok a körök, melyek ma tolakodóknak tekintik, maguk fogják felkeresni és vegyâilni a városi elemekkel; mert vegyûlniük kell; s ezt inkább fogják megtenni a művelt és vagyonilag független városi elemekkel, mint a rideg, hazát és istent nem ismerő pénzesszacskó arisztokráciával.

Némi jeleit a javulásnak tapasztalhatjuk már társadalmunkban, noha igen kis mértékben; és ha a társadalmi ellentétek elenyésztetését bizonyos mértékben tapasztaljuk is, azt bizonyára csak a műveltség terjedésének lehet tulajdonítani; mert socialis tekintetben csak a városi polgárság köreiben terjed a műveltség nagyobb fokban.

A saját ügyei iránt érzékkel bíró városi polgárság kell, hogy tagjainak műveltségére

legelső sorban nagy gondot fordítson, mit annál is inkább megtehet, mert E felett saját hatáskörében önállólag intézkedik; és senki sem gátolhatja abban, hogy a műveltséget saját tagjai közt terjessze. Minden városnak arra kell törekedni, hogy polgárai a műveltség oly fokán álljanak, mely megadja nekik nemcsak a döntő pozíciójukat az államban, hanem amely büszkévé is teszi őket a társadalomban. A városi polgárságnak általában műveltenek kell lenni, mert ahol nincs művelt városi polgárság, ott városi elemről szó sem lehet. Műveltség hiánya csak a parasztságot és a falut jelezheti.

Hogy a városi polgárság feladatának megfelelhessen, szükséges, hogy a műveltségen felül, vagyonilag is jómódú legyen. Mert a városi polgárságban csak úgy lesz a közügyek, a hazafiság iránt érzés, ha annak jóléte biztosítva van. Tudjuk, hogy manapság a hazafiság csak ott ver erős gyökeret, ahol az anyagi lét és létezés biztosított, és csak az a városi polgárság képezhet tényezőt, amely vagyonos és anyagilag független. A koldus városi elem, nemcsak szervilis és mindenre reá-bírható, hanem még az állam terhére esik; és – amint a történelemből tudjuk

– ilyen koldus, vagyontalan városi elem veszély perceiben nemcsak támasza nem leket az országnak, hanem kész azt minden pillanatban elhagyni, sőt elárulni is. A történelemből kiolvashatjuk, hogy a városi polgárok csak az által bírták megvédeni jogaikat, még a királyokkal szemben is, hogy vagyonosak voltak. Sokszor jó, vagyoni állapotuk többet használt nekik, mint a felfegyverkezett csapatok. – Az ipar és a kereskedelem adta meg a régi időkben a városok gazdagságát és az adhatja azt meg a mai korban is.

De egyúttal a városok gazdagsága megadja az országnak is a jobb, a nagyobb, az intensivebb védelmi erőt, mint akárminő általános védkötelezettség.

A művelt és vagyonos városi polgárság nagyobb biztosítékot képez a hazának, mint a gyorslövő puszkák százezrei.

Ha tehát a modern városi polgárság feladatának meg akar felelni, akkor annak műveltnek és vagyonosnak kell lenni.

Mind a kettőt saját erejéből érheti el

A városi polgárság feladata.

Mint az egész társadalom, úgy a városi társadalom is két fő tényezőn alapszik: a szükségleteken és a jusztián (administration de la justice.) A szükségletek vezetik az embereket az egyesüléshez, a munka beosztásához és egyszerűsítéséhez. A szükségletek megalkotják egyúttal a foglalkozások különféleségét, mit azonban a műveit városi társadalom kell, hogy jótékony összhangzásba hozza olyformán, hogy minden tényező egymást kiegészítse. Es ha cz eléretett, – mit csak a városi elemek képesek keresztül vinni, – akkor létesül az egészséges polgári középosztály és ennek segítségével a hatalmas társadalom.

Hogy a társadalom e fokra felemelkedhessen, kell hogy a juszticza biztonságot nyújtson az embereknek,

Sajnosán tapasztaljuk, hogy nálunk az emberek a szükséges biztonsággal nem

rendelkeznek. Mindaddig, míg oda nem jutunk, ahol az angol polgárok vannak, akiknek a házuk, a lakásuk oly vár és szentély, melybe be nem hatolhat senki; – mindaddig míg nálunk a polgár családi szentélye sokszor pajkos és könnyelmű fíez k ók önkénye prédájául van dobva, mindaddig a polgárok biztonságáról szó sem lehet.

A polgárság létezésének eme abc-]ét elérni és megalapítani, az állam feladata, inert enélkül a polgárság minden igyekezete is hasztalan maradna. Hogy a polgárság általában, és különösen a városi polgárság, nagyon nehezen bír mozogni annak egyik sarkalatos oka az, hogy mi-
kor; mi korunkban, személyes önvédelem és visszatartás megszűnt, – a polgárok biztonságáról kellő gondoskodás nem történt. A hiányos és rossz törvények által megengedett hatalmaskodást vissza torolni nem lehet, – és más részről a juszticza nem gondoskodott a polgárok biztonságáról.

Csak akkor, ha cz irányban a polgárok biztonságára az állam részéről kellő intézkedés fog történni, ha az egyes kufárok és akna munkát végző zszarnokok és társadalmi hyenák garázdálkodásait az állam

nemcsak védeni nem fogja, hanem súlyosan büntetni, – csak akkor fejlődhetik a polgári és így különösen a városi elem is.

Ez alap megteremtése után foghat a polgári elem a rendszeres szervezéshez és munkálkodáshoz.

A városi polgárságnak azután két irányban kell megfelelni feladatának: első sorban maga iránt, másod sorban pedig az állam iránt kell leróvni kötelességét.

Mindenek előtt a városi polgárságnak, mely ki nem vetkőzik saját jellegéből, öntudattal kell bírni az iránt, hogy műveltségénél és vagyoni függetlenségénél fogva, ő nemcsak sajátmagát tudja jómódúlag fentartani, hanem, hogy épen e tulajdonságainál fogva, hivatva van az állam az ország összességének tényezője lenni; öntudattal kell bírnia különösen az iránt, hogy művelt és vagyonos városi polgárság nélkül, – mely egyedül képes az ország középosztályának a törzsét megadni – az állam nem foglalhatja el pozícióját a modern államok sorában.

De a városi polgárságnak másrésről is kell öntudattal bírni, hogy ama bizonyos kiváltságokért, melyeket a társadalomtól átvesz, kötelességei is vannak a társadalom iránt.

A mint hibául kellene felróvni, ha a városi polgárság magáról és övéiről nem gondoskodna első sorban,— amit utóvégre minden állam megtesz —épen úgy kellene őt ítélni, ha a társadalom, a nagy közösség, iránt le nem róvná a kötelezettségeit. Ezt a kötelesség lerovását az állam joggal megköveteli a városi polgárságtól, ha a maga részéről ez utóbbi iránt megtette a magáét.

Mint hogy a város természetes összekötésénél fogva csak mint önálló és független testület állhat fenn; és mint hogy az állam viszonya a városhoz — mint azt kimutattuk — csak ellenőrzési és felügyeleti lehet oly mértékben, a minőben azt az összesség felbonthatatlansága megkövetelheti: ebből természetszerűleg az következik, hogy a városi polgárság első kötelességei közé tartozik, autonómiáját megalkotni, és ha kell, ki is küzdeni szellemileg és azután minden körülmények közt megvédeni. Épen most, itt az ideje annak, hogy a város védje autonómiáját, mikor egyrészt oly közigazgatási reformok tervezetnek, melyek talán századokra kihatnak, és mikor másrészt a városok jelentősége az államban általánosan elismertetik s mondhatjuk, talán jobban megbe-

csültetik, mint magukban a polgári körökben.

De feladata továbbá a városi polgárságnak, autonómiája megvédése mellett, az elhanyagolt városi állapotokon segíteni, és szükséges kényelmes otthont teremteni,

A városi polgárság kell, hogy otthonát saját fészkeiben fellelhesse és nem szabad az otthont másutt keresni. Különösen vidéki városaink adják meg a külföldi fürdőknek és helyeknek a legnagyobb számát; mert ez így divatos, hogy embereink idegen földre mennek elkölteni pénzüket, nem gondolva meg azt, hogy minden krajczár, melyet kiviszünk a külföldre szegényíti országunkat és nagy kárt okoz közgazdaságilag. Az sem helyes, ha vidéki városaink lakosai a fővárosba mennek csak azért, hogy itt pazarul elkölthessék „úri módon” pénzüket. Ez nem lehet cél: hanem oda kell törekedni, hogy a vidéki városok otthon teremtsenek maguknak kellemes és nemes szórakozást és kényelmet, mely olcsóbb lesz és jobban felel meg a család igényeinek, mintha a nagy városokban néhány nap alatt elköltik az aránytalanul nagy összeget. Sétányok, fürdők, színházak, jó kövezet, és hasonló dolgok nem tartoznak a luxus tárgyak

közé a városokban, hanem azok oly szükségletek, melyeket minden város létesíteni igyekszik, mert csak így bír városi jelleggel, csak így elégítheti ki önönmagát és csak ilyen városok lehetnek bástyái és várai az államnak.

Ha a város, az állam által megadandó” és fentjelzett alapon, megteszi így kötelességét maga iránt, avval egyúttal leróvja az adóját az állam iránt is, mert az államnak az érdeke azonos a város érdekével.

A főváros és a vidéki városok.

Ama nagy politikai tudományt: a rendet összeegyeztetni a szabadsággal, csak a városi életben lehet elsajátítani és megtanulni. De hogy ez lehetővé tétessék, ahhoz megint csak a városok önkormányzata a maga épségében és teljességében múlhatlanul szükséges.

Minő nagy állami érdek az, hogy & polgárság a rendet a szabadsággal összeegyeztetni tudja, azt bizonyítani épen oly felesleges, mint demonstrálni akarni, hogy e célzt csak a városi polgárság által lehet elérni; mely városi polgárság hivatva van útmutató vezérül szolgálni a pór-népnek.

Hogy városainkban eddig inkább a tehetetlenség és a szervilismus, mint a szabadság, érzete vert gyökeret, annak az oka a városi önkormányzatának a tökéletlensége. Láttuk-e előbbi fejtegetéseink-

ben, hogy a városoknak az annyira szükséges önkormányzattal, nemcsak a vidéki városok, hanem maga [ővárosunk sem rendelkezik.

E helytelen állapotnak az okát részint magában a városi polgárságban, részint pedig a központi állami hatalomban kereshetjük.

A fővárosi polgárságnak, mint a vidéki városok vezetőjének, kellene az ügyek élén állani: minden városi mozgalmat kezdeményezni és vezetni.

E nemes törekvések helyett azonban mit tapasztalunk? Fővárosunk azt a képet nyújtja és azt a benyomást gyakorolja minden elfogulatlan szemlélőre, mintha lakosai csak bizonyos internacionális zagyvalékos csoportot képeznének. A fővárosi polgárság nemcsak, hogy nagyszabású hazafias dolgokért lelkesülni nem tud; nemcsak hogy a közgazdaság terén semmiféle lépéseket nem tesz, melyek a közönségnek javára válhatnának: hanem még csak társadalmilag sem csoportosul a célból, hogy mint polgári elem érvényesítse magát; és távolból sem gondol arra, hogy az ő kötelessége lenne a polgán középosztály központját képezni, mely körül csoportosulna a nagy szolgálatokra

hivatott, hatalmas országos közép rend.*)). A fővárosi polgárság annyira elsatnyult, hogy úgyszólván képtelen minden akcióra. Legfeljebb ösztönszerűleg gondoskodik minden ember magáról és övéiről, minr. az állatok nemesebb faja; legfeljebb azén, csoportosul, hogy személyi érdekeit előmozdítsa; legfeljebb azért „dolgozik,” hogy szervilis szolgálatokat teljesíthessen és legfeljebb arra törekszik, hogy holmi csecsebecsés kitüntetésekkel elérhessen, melyekkel vágyainak a netovábbját elértnek és bekoronázottaknak látja.

Hanem az a nemes önértet, mely a francziáknál, az angoloknál, sőt a németeknél is a polgárságot az emberi méltóságok legmagasabb piedestáljára emelte, — az a polgári önértet, mely világot megrázkódtató dolgokat volt képes előidézni, az ilyen önértet, a mi fővárosi polgárságánál egészen hiányzik. A iővárosi vezérek összetoboroznak egy csoport embert, a kikkel azután a különféle választásokat hajtják végre, — természetesen tekintettel saját csoportjuk személyi érdekeire és rendszerint tekintet nélkül a magasabb célokra. Ez idáig még minden mozgalom és minden egyesülés, amely nem

*) L. a szerző „Magyarország iparügye” c. művét.

ily személyi csoportok alakjában történt, megbukott, a fővárosban, mert, az internacionális áramlat semmit sem hajlandó tenni a közügyért. – hanem a végletekig mindent a személyért; – magától értendő, hogy azonnali személyi viszonyszolgálatok fejében.

Ilyen ábrázata van a fővárosnak, s többé-kevésbé sikerült kópiáit szolgáltatja a vidéki városok hosszú sorozata, ama különbséggel, hogy vidéki városainkban nem az internacionális, hanem az ős szellem nyomja agyon a polgári nemes önérzetet.

A nemes önérzet hiánya folytán jelenleg is, sem a fővárosi, sem a vidéki városok polgársága egyetlen egy lépést sem tesz saját, önkormányzata érdekében, – mit valóban mélyen sajnálni lehet.

De nemcsak magát a vékony szellemű polgárságot kell hibáztatni, hanem leplezetlenül ki kell mondani, hogy a központi hatalom is nagyban hozzá járult ahhoz, hogy ily állapotok uralják a városokat és ily szellem lakol a polgárságban.

Kezdjük a fővárosnál és konstatáljuk, hogy a főváros minden működésében meg van akasztva a központi hatalom atyás-

kodása folytán, mely utóbbi minden ön-
érzetet képes kipusztítani.

Midőn a szomszédos Bécsnek semmire
sem kell a belügyminiszter jóváhagyása,
addig nálunk semmibe sem szabad hozzá
fogni, míg a központi hatalom azt jóvá
nem hagyta; vagyis más szavakkal: A
főváros nem kormányozza önön magát,
hanem köteles a minisztérium tisztviselő-
jének a parancsait végrehajtani még akkor
is, ha azok – amint számtalan esetben
tapasztaltuk, – nem a közügynek, hanem
csak az illető hivatalnok szeszélyének ki-
elégítésére szolgálnak.

Számtalan példájával illusztrálhatnék
állítanunk valóságát; hanem arra egy,
kettőnek a felemlítése is elégséges lesz,
mert hiszen a napilapok hasábjain folyto-
nosan láthatjuk, hogy a főváros különösen
azért nem bír úgy haladni, amint kellene,
mivel valódi önkormányzattal nem ren-
delkezik.

Nézzük a főváros szabályozását és azon-
nal észrevehetjük, hogy a központi hata-
lom atyáskodása az ő közmunkák tanácsa
által, mily bénítólag hat a fejlődésre. A
főváros körútja még meg sem nyílt, már
is keskenynek bizonyult be. mint keres-
kedelmi út. – A főváros hiába sürgeté

a központi vaspálya udvarhoz vezető utak kiszélesítését akkor, mikor az kicsike özszegek árán elérhető volt. A főváros fele létül kapta: ne avatkozzék oly dolgokba., (szabályozási ügyekbe) melyek az ő hatáskörébe nem tartoznak. Pedig alig múlt el nyolcz év, már is százezreket és milliókat kell áldozni a (óvárosnak ugyanazon utak kiszélesítésére. – Van a fővárosban egy festő akadémia, mely művészi alkotásaival európai színvonalon áll: azonban utat ez akadémiához kikövezni nem lehet, mert a központi hatalom az erre szükséges és a város által egyedül viselendő költségeket nem hagyja hehyben, s így a festő akadémiához tavaszán és ősszel csak a sártenger átgázolása után lehet érnei. Iskolai, nevelő intézetekre a főváros százezreket költ és nem riad vissza az áldozatokról, mert jól tudja, hogy csak művelt polgárságában lelheti fel az erőt és az életet De itt is hátráltatva van a központi hatalom által, mely nem engedi meg neki, hogy a szükséges tanintézeteket felépíthesse és minden iskola építését, – amint azt a napilapokból kiolvashattuk – deputációk által, úgyszólván, ki kell koldulni. Sőt van eset, hogy oly iskola felépítését melyet a központi hatalom elvileg hely-

ben hagyott; nem engedélyezte felépíteni; mert az illető referens szeszélyének cz így tetszett: és a főváros kénytelen az erre szánt telekterületet parlagon hevertetni és rengeteg magas házbért fizetni, a czélnak meg nem felelő szobahelyiségekért, melyeket tanintézetnek csúfolnak.

Folytathatnók e litániát, hanem szégyenpír futja be arcunkat, mikor ilyennek kell látnunk a főváros, úgynevezett önkormányzatát.

Ha pedig a főváros így néz ki, el képzelhetjük vidéki városaink önkormányzatát! Az egyik várost agyon szabályozzák, agyon bulevardozzák; drága vaskerítésekkel veszik körül, aminőket csak Paris vagy London engedhet meg magának, — és a földhöz sújtott lakosságot kényszerítik, hogy pótdóóját kénytelen 50 százalékkal felemelni.

Más városoknak megint még a mindennapi élethez szükséges vízelőállítására. — artézi kutak furatására — az engedély nem adatik.

Azt hisszük, hogy mindenki egyetért velünk, ha kimondjuk, hogy ily viszonyok közt, sem a főváros, sem vidéki városaink önkormányzattal nem bírnak.

Önkormányzat nélkül pedig a városok nem lehetnek támogatói az államnak.

XII.

Szabadka városa.

Minekelőtte bezárnók fejtegetéseinket, kötelességszerűleg meg kell emlékezni még Szabadka városáról is, melyet oly fontos vidéki városnak tartunk, hogy róla akkor is lehet és kell értekezni, ha a városokról nem saját lapjának hasábjain íránk.

Kiindulási pontunkhoz híven ez utolsó cikkünkben is tárgyilagosak fogunk maradni; személyeket nem érintünk: a dologi megjegyzéseket pedig fogadja kiki oly őszintén, amily nyíltan azok elmondatnak.

Szabadka 1779-ki január 22-ke óta, soha oly fontos position nem állott mint jelenleg. Mert: míg az idézett időben a bécsi kancelláriában a magyarországi szabad városok sorába csak beiktatott és kihirdtetett, addig most azon ponton áll, hogy a főváros után, az országnak első városa legyen. És ez lesz is, hogyha hivatását felfogva, oly működést fejt ki, mely a cél felé biztosan vezetni fogja.

Fekvése, vasúti összeköttetése és szerencsésen felosztott középirtok viszonyai, praedesztinálják erre a szerepre és önkénteleuül előmozdíják haladását. Hisz Szabadka oly nagy kiterjedésű, hogy akár-mely német nagy herczegséggel bátran felveheti a versenyt. Akárhány berezegség létezik, mely oly nagy területtel nem dicsekedhetik, mint Szabadka. És ez az óriási nagy terület és kiváló termő fold Szabadka város és annak polgárainak a tulajdonát képezi!

Nagy konkurrense Szabadkának Szeged városa, melyet államilag és mindenféleképen támogatni igyekszünk. Azonban Szabadkának nincs mit jövőjét féltetni; holott Szeged. – sajnos – ha mindjárt Szeged megyét is csinálnak kedvéért, még ekkor is a boulevardozott, palotás utcám a pusztaság és éhség fog tanyázni. Talán erős és életrevaló ipar megmenthetné ezt a várost; hanem oly urak, akik csak keztyüben fogják meg az iparos kezét, soha nem fogják megteremteni az ipart. De Szegednek a másik baja még sokkal nagyobb ennél; t. i. hogy új alapítása oly téves és hibás, mely az árvízről nem menti jelenlegi helyzetét; ily helyen pedig a tőke nem helyezkedhetik el soha.

Szabadkának ellenben oly kitűnő mezőgazdasága van, mely nélkülözhetővé teszi az ipar terjesztését; és valóban Szabadkán forszírozni az ipar különböző ágait, eltévesztett működés lenne. Szabadka, ha mezőgazdasági iparát kifejti, eleget tett a közigazdaság terén minden követelménynek, hanem e terén mulhatlanul kell mozognia, mert különben nem bírná kitartani a versenyt a racionálisan kezelt és körülötte fejlődő agricol tényezőkkel.

Tehát a mezőgazdaság terén csak lépcsőzetes haladást kell a városnak kultiválni. Vagyoni viszonyai oly kedvezők, hogy azok a haladás biztosítékául szolgálnak. De más irányban nem ily kedvezők a viszonyok és itt sokat kell, -először lerombolni és azután még többet teremteni.

Szabadka városának igen csekély számú intelligenciája van, és ezt az állapotot meg kell változtatni a legrövidebb idő alatt, ha Szabadka modern város akar lenni és ha országos hivatását, saját érdekében betölteni akarja.

Jelenleg még az is szomorúvá teszi az állapotot, hogy az a csekély számú intelligencia, mely a várost lakja, ez is ketté

van szakítva azért hogy az emberek egymás ellen küzdjenek. Szabadka sajnálhatja ezt az állapotot leginkább, mert eddig csak azért nem első vidéki városa az országnak, mivel a személyi harczok és ellenségeskedések mindent megméte-lyeztek és tönkretettek.

De a szabadkaiak legyenek meggyőződve arról, hogy mindaddig, míg kicsinyes harczokban, nem méltó személyeskedésekben, (melyek lehetnek talán az egyes kishitűek és kislelkűek mulattatására szánva, vagy talán egyeseknek némi tekintetben hasznukra is válnak,) gyönyörködni fognak, mind addig sem saját városuk ügyét elő nem segíthetik, sem el nem foglalhatják azt az igazán kitűnő és kiváló helyet, mely reájuk és városukra az országban vár.

Igen nagy mértékben előidéztenek a kárhoztató személyes harczok a magyarosodás czége alatt.

Pedig azok, akik a magyarosodásnak szolgálatot akarnak tenni, – mit szívesen konstatálunk, hogy igazán akarnak tenni, – azoknak semmi szín és körülmények között, nem szabad exclusiv álláspontra helyezkedni, – mert így csak hátráltatják és útját fogják állani épen annak a

czélnak, amelyet maguk óhajtanak elérni. Már eddig is tapasztalhatták, hogy az a jótékony átalakulási proccessus, mely a magyarosodás érdekében oly kitűnően előre haladt, meg lett akasztva, természetes menetében a dulakodó és személyeskedő pártoskodás által.

Mennyire keli a város érdekében a párt, vagy a személyi harczot kerülni, erre nézve Budapest például szolgálhat.

A főváros képviselő testülete bizonyára különböző pártokból van összealkotva. Minden létező politikai pártnak, minden gondolható hitfelekezetnek és minden nemzetiségnek a képviselői ülnek a város tanácskozó termeiben. De ott, ahol a város érdekeiről van szó, ott senki sem gondol arra, hogy akárminő ügyben beszéljen vagy pedig szavazzon politikai párt állása, hitfelekezete vagy nemzetisége szerint. — Evvel csak az éretlenség legnagyobb fokát árulná el mindenki, aki azt tenné.

Városi ügyekben működni akarni politikai párt szempontból, — nemzetiségi vagy hitfelekezeti álláspontból csak azért, hogy e téren ellenfeleink ellen dolgozzunk, annyit jelentene, mint a város legsajáto-

sabb érdeke ellen küzdeni, – tehát saját maga ellen harcolni.

Minden városnak, de különösen oly fejlődő városnak, mint Szabadka, sok közhasznú dolgot kell végezni, mit csak közakarattal lehet végrehajtani.

Szabadkára is nagy feladatok várnak: Első sorban gondoskodni kell vízről, moh nélkül már nem exisztálhat; – kell neki sok kövezetet és járdát létesíteni; – kell tisztességes színházat építeni, mert a jelenlegi bódé oly közveszélyes, hogy azt rendőrileg kellene lezáratni; – kell városzerte templom, mert a külvárosi imaházak valóban gyalázatosan néznek ki; kell iskola, melyek száma csekély és nem tökéletes szervezetű, gymbasiumát, ha átalakítja, csak kötelességet fog teljesíteni. Olcsó közlekedési eszközei a városnak egyáltalán nincsenek, már pedig ezeket még áldozatok arán is kell megalkotni. A lakóházak a legnagyobb részben erős kifogás alá esnek. Csatornázása, mely egy fejlődő város alapját képezi, egészen hiányzik.

E rövid kimutatásból kitűnik a teendők rengeteg halmaza és mindenki elismeri, hogy e munkálatok keresztülvitele, minden egyes polgárnak az érdekében

fekszik; és ha valaki azok végrehajtását hátráltatná az nemcsak a közügy ellen dolgozna, hanem dolgozna saját érdeke ellen is első sorban.

Hogy mind e dolgokat, minden egyes polgár és a város érdekében keresztül, vinni lehessen, mindenekelőtt szükséges, hogy a város élén oly ember álljon, aki a várossal és ennek polgárságával együtt érez; aki egész idejét képes neki szentelni és akiben meg van az ambíció arra nézve, hogy ebből a városból modern várost akar teremteni.

Legmegfelelőbb ideje van annak, hogy Szabadka városa most, mikor a nagy közigazgatási reformok küszöbén állunk, legnyomatókosabb törekvését arra fordítsa, hogy kapjon egyedül és kizárólag saját maga számára főispánt, a ki tökéletesen el lesz foglalva e város ügyeivel. Oly rendkívüli sok teendők mellett, szükséges a szakadatlan jelenlét és a folytonos érintkezés, mely utóbbi nélkül a társadalmi alakulásokat befolyásolni általában nem lehet. Már pedig a városi társadalmi életre, kell hogy döntő és jótékony befolyással legyen épen az a férfiú, aki a város élén áll.

Ezt csak oly férfiú érheti el, aki itt

fog állandóan lakni, a ki evvel a várossal és polgárságával érezni, a ki vele élni és halni fog.

Ily férfiúnak sikerülhet társadalmi állásánál fogva az ellentéteket kiegyenlítem és a közszellemet valamennyinek érdekében érvényre juttatni.

Tartalom.

	oldal
I. Bevezető levél a szerkesztőhöz	3
II. A városok Keletkezése	9
III. Régi városaink jogai	7
IV. Régi városaink s polgárok jogai	30
V. A városok közszelleme	42
VI. Városaink önkormányzata.....	42
VII. Városaink megbénított működése	60
VIII. Az állami közigazgatás	68
IX. A városi elemek.....	75
X. A városi polgárság feladata	81
XI. A főváros és a vidéki városok.....	87
XII. Szabadka városa	94